

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2014

Norbert RYBÁŘ

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

**J. A. Komenský pohledem současného
českého učitele**

**J. A. Comenius in the view of contemporary
Czech teacher**

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Autor diplomové práce: Norbert Rybář

Studijní obor: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: prezenční

Diplomová práce dokončena: červen 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma J. A. Komenský pohledem současného českého učitele vypracoval pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis.....

Prohlašuji, že souhlasím s trvalým uložením práce v databázi Theses.

V Praze dne

Podpis.....

Anotace

Práce je zaměřena na znalosti o významném českém pedagogovi, Janu Amosi Komenském v povědomí dnešních českých učitelů.

Teoretická část práce zmiňuje životní pouť Jana Amose Komenského, jeho hlavní pedagogické názory a širěji popisuje obsahové pojetí jednotlivých vzdělávacích období.

Všechna výše zmíněná témata pak rezonují v praktické části práce, která na základě výsledků dotazníků a jejich analýzy mapuje povědomí současných českých učitelů mateřských, základních i středních škol o Komenském, jeho pedagogických názorech a jejich uplatnění v současné české škole. Významnou součástí je také porovnání některých požadavků Komenského na jednotlivé stupně vzdělávací soustavy a současného stavu školského systému v České republice.

Závěr zhodnocuje cíl práce, tedy zda a do jaké míry mají čeští učitelé základní povědomí o osobnosti Jana Amose Komenského a jeho myšlenkách.

Annotation

The work is focused on the significance of the famous Czech educationalist, John Amos Comenius into the awareness of contemporary Czech teachers.

The theoretical part mentions Comenius' life's journey, his pedagogical opinions and describes widely the content of individual educational stages.

All thematic areas mentioned above resound in the practical part of the work that, on the basis of the questionnaire results and their analysis, conducts a survey of the awareness of contemporary Czech teachers of kindergarten, primary and secondary schools about Comenius, his pedagogical opinions and their application in the contemporary Czech school. The comparison of some Comenius' requirements on individual educational stages and the contemporary situation of the school system in the Czech Republic is the important part as well.

The end evaluates the aim of the work, whether the Czech teachers are aware of the personality of John Amos Comenius and of his ideas.

Klíčová slova

Jan Amos Komenský, současný český učitel, školský vzdělávací systém, vzdělávací období, pedagogické názory a zásady, dotazník, respondent

Keywords

John Amos Comenius, contemporary Czech teacher, school educational system, educational stage, pedagogical opinions and principles, questionnaire, respondent

Obsah

I. Úvod	7
II. Použité výzkumné metody	8
III. Teoretická část	12
Životní pouť Jana Amose Komenského.....	12
Hlavní pedagogické názory	13
Obsahové pojetí vzdělávacích období	16
Škola mateřská	21
Škola obecná.....	27
Škola latinská.....	32
IV. Praktická část.....	35
Dotazníkové šetření.....	35
Vyhodnocení dotazníků	39
V. Závěr práce	92
VI. Seznam použité literatury, pramenů a informačních zdrojů:	95
Literatura	95
Elektronické zdroje	97
VII. Přílohy.....	98

I. Úvod

Jan Amos Komenský je bezesporu jednou z nejvýznamnějších osobností české historie, o čemž svědčí např. i nespočet škol, ulic a náměstí v celé naší zemi, které nesou jeho jméno. Jméno Komenského si dal do svého názvu i mezinárodní program Evropské unie, věnovaný podpoře vzdělávání a do nějž se zapojila řada českých škol – COMENIUS. V neposlední řadě o jeho významnosti svědčí i ustanovení dne 28. března – tedy dne narození Jana Amose – novým významným dnem České republiky.

Zajímalo mne tedy, jaký význam a zda vůbec nějaký připisují současní čeští učitelé tomuto humanistovi, kterého často zveme učitelem národů. Zda znají jeho pedagogické zásady a názory, zda a do jaké míry mají ponětí o Komenského vyučovacích a výchovných metodách, zda je považují za trvale platné nebo neaktuální a překonané, zda některé z nich používají přímo ve své učitelské praxi.

Z předběžných úvah o výše zmíněných otázkách, z dosavadního studia, z pedagogických praxí, které jsem absolvoval v rámci studia, z pozorování vlastní práce učitelů (kteří učili mne i které jsem pozoroval na praxích) i z rozhovorů s nimi je možno stanovit následující hypotézy:

1. Myšlenky Jana Amose Komenského jsou z větší části na českých školách stále uplatňovány, zvl. ty, které nejsou dobově determinované. Budou se tedy vyskytovat jak ve školní praxi, tak ve školních dokumentech, učitelé je budou znát, s většinou z nich se budou ztotožňovat.
2. Čeští učitelé budou dobře obeznámeni s faktografickými údaji o Janu Amosi Komenském, zvl. budou znát jeho osobní data (i v souvislosti s nově stanoveným 28. březnem jako významným dnem České republiky).
3. Čeští učitelé budou dobře obeznámeni s dílem Jana Amose Komenského, budou z velké většiny znát zásady, které Komenský stanovil pro vyučování, a budou také znát Komenským navrženou školskou soustavu.

Jakožto budoucí učitel se intenzivně zajímám o náplň své profese. Předpokládám, že učitelé národa Komenského a vesměs vysokoškolsky vzdělaní absolventi pedagogických a jiných fakult připravujících učitele budou dobře vybaveni výše uvedenými znalostmi.

Domnívám se, že i v době nástupu nových technologií jsou určité obecně dané (a z velké míry poprvé Komenským formulované) pedagogické zásady a výukové postupy, které neztrácejí na platnosti. Předmětem výzkumu je tak mimo jiné přispět k jejich zmapování.

II. Použité výzkumné metody

Teoretická část práce se opírá o použití následujících metod: analýza pramenu, indukce, dedukce, historicko-komparativní metoda.

Analýza pramenu

Historický pramen je primárním zdrojem informací v historickém bádání. Zvláštní důležitost mají písemné prameny, jejich výskyt zahajuje tzv. historické období (aktéři dějin vystupují z anonymity). Historická práce spočívá ve vyhledávání pramenů, jejich analýze a kritice, interpretaci a zpracování zjištěných poznatků v širších souvislostech.

Jak uvádí Hroch (1985) prameny jsou „*materiálem, odkud naše věda čerpá své poznání*“ a „*výsledkem lidské činnosti, které buďto již svým posláním nebo jen pouhou existencí, vznikem nebo jinou okolností jsou vhodné pro poznání a ověřování historických faktů*“ (Hroch, 1985, s. 120). Za historický pramen je tak považován pouze takový předmět, jenž byl ve vztahu s lidskou činností. Předmět se stává pramenem ve chvíli, kdy je historikem zkoumán z jeho odborného hlediska.

Bernheim dělí prameny na ty, které „*pomocí určitých znaků (písemných i nepsaných) podávají zprostředkované zprávy o historických faktech minulosti – to jsou „tradice“, a*

na prameny, jež jsou bezprostředními stopami existence nebo činnosti člověka – to jsou pozůstatky“ (Bernheim In Hroch, 1985, s. 123).

Za prameny pro zpracování této práce je třeba považovat Komenského citované spisy.

Induktivní metoda

Hroch (1985) charakterizuje indukci jako metodu „*empirického studia jevů, která postupně přechází od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o společenské skutečnosti*“ (Hroch, 1985, s. 201). Upozorňuje při tom na možnost, kdy historik nemusí znát charakteristiky všech částí souboru, který studuje, např. chybějí prameny nebo je početnost a rozsáhlost zkoumaného souboru tak velká, že nelze jeho prvky empiricky studovat cestou úplné indukce. Při indukci neúplné se pracuje s prostým výčtem, kterým „*zjistíme u všech dostupných prvků (tj. těch, o kterých máme dostupné informace), že mají určitou charakteristiku a že žádný z nich nemá charakteristiku opačnou*“ (Hroch, 1985, s. 202). V tomto případě však nelze zobecňovat s naprostou bezpečností jako při indukci úplné, nýbrž je nutno počítat s větší či menší mírou pravděpodobnosti vyvozeného závěru. Neznámé, nedostupné nebo nezpracovatelné údaje mohou obsahovat charakteristiky, které se liší od poznatků, ke kterým jsme pomocí neúplné indukce – prostým výčtem, došli. „*Indukční logika pracuje v této situaci s počtem pravděpodobnosti a určuje stupeň spolehlivosti hypotéz, k jejichž formulaci jsme neúplnou indukcí dospěli*“ (Hroch, 1985, s. 202).

Deduktivní metoda

Metoda dedukce je charakterizována jako „*způsob tvorby vědeckého zobecnění, kdy se výsledné tvrzení (názor) odvozuje z jednoho nebo několika tvrzení, úsudků jiných – a to s použitím pravidel formální logiky*“ (Hroch, 1985, s. 202). Deduktivní metodu pak popisuje ve třech fázích:

1. fáze: máme k dispozici soubor výchozích tvrzení (premis);
2. fáze: seznámení s logickými prostředky usuzování a odvozování;
3. fáze: formulace výsledného názoru (důsledku) tím, že vhodným způsobem použijeme logické prostředky usuzování na výchozí poznatky, premisy. I když jsme v konkrétních příkladech použili dedukce opírající se o jedinou premisu, je třeba počítat s tím, že v konkrétní historické práci vždy vycházíme z několika premis.

Deduktivní metoda se využívá „obvykle teprve tehdy, když byl nahromaděn empirický faktografický materiál a je třeba se v tomto materiálu orientovat, uvést jej v systém, porozumět mu. V obecném smyslu se často hovoří o dedukci jako o postupu od obecného k jednotlivému; takové označení je nepřesné a jen velmi povrchní, takže ovlivňuje řadu kategorických odmítavých soudů o dedukci“ (Hroch, 1985, s. 203).

Tato metoda je jednou z běžně užívaných základních metod v historické vědě. Má svou významnou úlohu zejména tam, kde se určují souvislosti, které nelze vyčíst přímo z pramenů a kde se poznávají charakteristiky, k nimž nelze dospět indukci. Výsledkem dedukce má být ve větší či menší míře zpětné ověření vstupních premis.

Komparativní (historicko-srovnávací) metoda

Srovnávací metoda studuje odlišnosti i podobnosti různých kulturních a společenských jevů, rysů a procesů v různých společnostech. Úsudkem jsou společné či rozdílné historické vlivy, vývoj společností a minulé, současné i budoucí směry jejich vývoje.

Podle Hrocha (1985) tato metoda předpokládá vyjasnění několika otázek:

1. definovat co nejpřesněji objekt komparace;
2. určit, jaké cíle aplikací komparativní metody sledujeme;
3. stanovit kritéria, hlediska, „rozměry“, podle nichž bude možno objekty komparace analyzovat;

4. vyjasnit si vztah komparativního postupu k časové ose, k chronologii.

Z toho se usuzuje na společné nebo rozdílné historické vlivy, na vzájemné kontakty, na společný stupeň vývoje a na minulé, současné i budoucí směry jejich vývoje.

Těmito metodami byla zpracována kapitola č. III.

Praktická část práce se opírá především o dotazníkové šetření.

Dotazníkové šetření

je metoda, při které jsou dotazovaným kladeny písemné otázky, na které respondenti písemně odpovídají. Podle Gavory (1996) se jedná se o nejfrekventovanější výzkumnou metodu ke zjištění potřebných údajů, neboť se jeví (i když jen zdánlivě), že není náročné dotazník zkonstruovat. Výhodou je získání velkého množství informací při malých časových nárocích/nízké časové dotaci. Nevýhodou může být jeho časová náročnost pro respondenta. Dále časová prodleva nebo nižší návratnost dotazníků při variantě, kdy *„výzkumník nečeká na vyplnění dotazníků – respondenti vyplněné dotazníky zašlou anebo zanesou výzkumníkovi“* (Gavora, 1996, s. 62).

Podle celkového záměru dotazníku jsem volil otázky uzavřené, polouzavřené i otevřené. Při uzavřených otázkách jsem si chtěl ověřit, zda respondenti znají Komenského názory, event. zda se s nimi ztotožňují. Otevřené otázky jsem zvolil v případě, kdy jsem chtěl respondentům poskytnout velkou volnost/neomezenost u odpovědí a nechtěl jim volbu vnucovat. Nevýhodou se při mé práci ukázalo zpracování těchto odpovědí z důvodu časových nároků. Dále jsem využil polouzavřených otázek při požadavku na vysvětlení a objasnění důvodů, které vedly respondenta k odpovědi na uzavřenou otázku.

Touto metodou byla zpracována kapitola č. IV.

III. Teoretická část

Životní pout' Jana Amose Komenského

Jan Amos Komenský se narodil 28. 3. 1592 na jihovýchodní Moravě a zemřel 15. 11. 1670 v nizozemském Naardenu. Místo jeho narození není dodnes s určitostí jasné. Nejčastěji se v souvislosti s jeho rodištěm uvádí Uherský Brod, který je uveden na jeho náhrobní desce v Nizozemsku, dále se pak zmiňuje vesnice Komňa, která dala původ a jméno jeho rodině, posledním možným rodištěm Komenského je Nivnice, pro kterou hovoří fakt, že Komenský v některých dokumentech připisoval ke svému podpisu „Nivnický“.

Ve sborníku statí o životě a díle učitele národů, který uspořádal Jiří Václav Klíma, čteme toto:

„O rodiště Komenského je spor dosud uspokojivě nerozřešený. O Komně víme bezpečně, že z ní pocházeli předkové Komenského, kteří se proto zvali Komňanský nebo Komenský ... Na studiích univerzitních se Komenský podepsal několikrát Nivnicensis, Nivnicenus, Nivanus. Těchto podpisů je celkem 11. Poněvadž se v matrikách univerzitních pravidelně zapisovalo rodiště, jsou tyto podpisy pro některé badatele postačujícím důkazem pro Nivnici.“ (Klíma, 1947, s. 10)

Václav Budovec ve svém vypravování o Komenském vydaném v roce 1892 k oslavě třístých narozenin Jana Amose Komenského píše:

„Jako druhdy závodilo sedm měst o čest' býti rodištěm slavného řeckého básníka Homéra, tak i dnes tři místa na Moravě dokazují, že tam stávala kolébka jednoho z nejslavnějších synů národa našeho, Jana Amosa Komenského. Je to Uherský Brod, Nivnice a Komna. Se vsí určitostí nemůžeme stanovit rodiště Komenského. Většina však badatelů shodla se v tom, že asi Uherský Brod, město v jihovýchodní Moravě, největší má nárok, aby slávou tou se honosil.“ (Budovec, 1892, s. 5)

Podobně ve stejném roce Josef Klika ve svém díle O slavném Čechu Komenském zmiňuje:

„Do nedávna však také Nivnice, od Uherského Brodu na jich položená pokládána byla za rodiště Komenského a jeho otec pokládán za mlynáře; skutečně psával se Komenský Nivnickým, a v Nivnicích dosud ukazují mlýn, kde dle pověsti se narodil.“ (Klika, 1892, s. 6)

V roce 1920 v Promluvách, recitacích, sentencích a zpěvech k oslavám Komenského píše Karel Štech:

„P. J. N. Jelínek na základě zápisu z register panství ostrovského, novosvětlovského a uherskobrodského dokázal však v „Časopisu Musea král. českého“, že pravým rodištěm Komenského jest Uherský Brod.“ (Štech In Tožička, 1920, s. 14)

Jan Amos Komenský byl posledním biskupem Jednoty bratrské. Stal se jedním z nejvýznamnějších českých filozofů a již za svého života si získal renomé v oboru pedagogiky. To především díky své ucelené představě o potřebě pedagogické soustavy, která navíc byla pevně ukotvena ve filozofickém pojetí. Je považován za zakladatele moderní pedagogiky – díky svým teoretickým pedagogickým pracím, didaktikám, speciální didaktice výuky jazyků díky svým vlastním učebnicím. Jeho činnost na poli pedagogiky mu vynesla přívěslo „učitel národů“.

Hlavní pedagogické názory

Výchově přikládá Komenský vysoký význam. Není podle něj dítěte, které by mělo být vyloučeno z výchovy, neboť tvrdil, že i nejméně nadané dítě lze alespoň částečně vychovat. Komenský chápal život jako přípravu k věčnosti, a zde rozpoznával 3 stupně této přípravy, které navázal i na výchovu a vzdělávání (Komenský 1948):

- vzdělání (aby byl člověk znalý všech věcí)
- ctnost neboli počestné mravy (aby byl mocen věcí i sebe)
- nábožnost neboli pobožnost (aby sebe i všecko obracel k Bohu, prameni všeho)

V Komenského pojetí výchovy hraje nezastupitelnou roli kázeň. Ač odmítal tělesné tresty za neznalost, za porušování kázeňských pravidel tělesné tresty v určitých případech připouští.

Komenský při svých požadavcích na kázeň vycházel z českého přísloví: *Škola bez kázně, mlýn bez vody*. (Komenský, 1948, s. 208) Při selhání všech jiných prostředků souhlasí se starověkým příslovím: „*Fryga nenapravíme ničím než bitím*.“ (Komenský, 1948, s. 210) podobně při nepozornosti žádal: „*Bude-li někdo postižen při nepozornosti, budiž hned pokárán nebo potrestán ...*“ (Komenský, 1948, s. 210)

V jiných případech ovšem zastáncem tělesných trestů nebyl:

„... *ať není žádného bití pro učení (neboť neučí-li se kdo, či je to vina než učitele, který buď neumí nebo nedbá učinit žáka učenlivým?)*“ (Komenský, 1948, s. 123)

Školský systém v Komenského pojetí má tuto podobu:

- **od narození do 6 let** má být dítě vychováváno doma, svou představu o obsahu výuky v tomto období stanovil v příručce pro rodiče *Informatorium školy mateřské*
- **od 6 do 12 let** navštěvují děti školu **obecnou**, která by měla být v každém městě i vesnici; školu stanovuje jakožto instituci společnou pro chlapce i dívky; obsahem výuky je čtení, psaní, počítání, náboženství, reálie (učení o přírodě a společnosti), zpěv, ruční práce; časově určil Komenský vzdělávání na dvě dopolední a dvě odpolední hodiny
- pro mládež **od 12 do 18** navrhuje školu **latinskou**, která by měla být v každém městě; zde je základem vzdělání sedmero svobodných učen (gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, astronomie a múzika), přírodní vědy, zeměpis, dějepis, matematika a jazyky jako latina a řečtina; pro porozumění se sousedy doporučuje Komenský i znalost dalšího cizího jazyka
- **od 18 do 24 let** slouží ke vzdělávání **akademie**, která by měla být v každé zemi a jejíž náplní je studium bohosloví, práv nebo medicíny, nepodceňuje ani oblast

náboženskou a filosofickou; název „akademie“ implikuje odlišnost od „univerzit“ jakožto institucí katolických

Po zdárném ukončení studií má člověk cestovat. Zároveň ale Komenský upozorňuje na nekonečnost vzdělání, člověk by se mu měl věnovat neustále.

Byl prvním, kdo definoval termín školní rok, školní prázdniny a školní týden. Třídy by měly být naplněny žáky stejného věku i podobné úrovně znalostí. Při větším počtu žáku ve třídě doporučuje Komenský, aby byl učiteli k dispozici asistent. Při výuce by měla mít každá třída svou místnost pro sebe, vlastnit svoji učebnici pro každý rok. Učitelé by měli disponovat doporučeními a poznámkami, jak s konkrétní učebnicí ve třídě pracovat.

Při výuce samé požadoval Komenský „snadnost“, (Komenský 1948, str. 113) k čemuž měly přispět některé z jeho zásad, např.:

- zásada názornosti – *„všecko se bude podávat názorem“*
- zásada systematickosti – *„bude se postupovat od všeobecného ke zvláštnímu a od snadnějšího k nesnadnějšímu“*
- zásada přiměřenosti – *„žák nebude nucen k ničemu, leč co by sám žádal, podle věku a metody“, „nikdo nebude přetěžován přílišností učiva“*

Výše uvedené zásady Komenský ve svém díle Didaktika velká podrobně několikrát vysvětluje, velmi často požaduje názorné pomůcky, využití lidských smyslů apod.

„vše, čemu se žáci mají učit, budiž jim předloženo a vyloženo tak jasně, aby to měli před sebou tak jako svých pět prstů“ (Komenský, 1948, s. 123)

„aby to všecko v nich snáze utkvělo, ať se přibírají smysly, kterékoli možno“ (Komenský, 1948, s. 123)

„A k tomuto účelu bude dobře, když všecko, čemu se učí v každé třídě, bude zobrazeno na stěnách této učebny, ať už jsou to poučky a pravidla nebo obrazy a emblémy ...“

Neboť stane-li se to, je to neuvěřitelně znamenitou pomůckou pro zapamatování.“
(Komenský, 1948, s. 123-124)

Také současná pedagogika si uvědomuje význam názornosti při výuce: *„realizovat zásadu názornosti ve vyučovacím procesu znamená obohacovat a rozšiřovat bezprostřední smyslové zážitky a zkušenosti žáku, zpřesňovat jejich smyslové představy a rozvíjet pozorovací schopnosti, jejichž význam v učební činnosti je nedocenitelný. Smyslové poznávací zkušenosti získávají žáci prvního stupně ZŠ v procesu vnímání životního prostředí a okolních skutečností, což vyžaduje zapojovat je do praktické činnosti“.* (Opatřil a kol. 1988, s. 95)

Učitel a rodiče mají pak žáky vést příkladem, tj. dodržovat správnou životosprávu, vhodně se stravovat, střídat práci s odpočinkem, mít dostatek spánku a dobrou péči o hygienu těla.

Obsahové pojetí vzdělávacích období

Jan Amos Komenský člení období od narození do 24 let věku do čtyř oddělených období, jimiž jsou dětství, chlapectví, jinošství a mládí. Pro každé období vytváří představu uceleného vzdělávání, lišícího se hlavními cíli, používanými metodami a prostředím. Tyto své představy zakotvil především ve „Velké Didaktice“, kde poprvé uvádí kompletní čtyřstupňový vzdělávací systém. První období – školu mateřskou pak podrobněji rozpracoval v díle „Informatorium školy mateřské“. V kontextu celoživotního vzdělávání pak pokračuje ve Vševýchově, tj. čtvrtém díle „Obecných porad o nápravě věcí lidských“, kde v kapitole IX představil „školu útlého dětství – klín mateřský“ a v kapitole X „školu dětství“.

Tak jako Komenský ve všem svém nazírání na svět vidí vše v naprosté propojenosti a od kořenů až k vrcholům, tak i v kapitole IX. své Pampaedie obnovu porušeného světa požaduje od kořenů, tedy „z úst nemluvnat“ (Komenský, 1992, s. 79). Je náročný – jako vzdělaného člověka chápe takového, „který jako živý obraz Boží rozumem chápe

všechno, řečí vyjadřuje všechno a skutky znázorňuje všechno, ... Toto všechno umět je právě vybroušení člověka, právě vzdělání.“ (Komenský, 1992, s. 79).

Vyvozuje, že toto vzdělání je cílem a účelem škol a že nejvíce záleží na „první výchově“, neboť je zde možné ještě „*krotit uzdou rozumu než mocí zákona a domucovacích prostředků*“ (Komenský, 1992, s. 80).

Komenský zdůrazňuje potřebu opravdu rodičovské péče (tedy ne péče chův či vychovatelů): „*neboť jsou naše krev, naše tělo, náš duch*“ (Komenský, 1992, s. 81) a zdůrazňuje potřebu začít v útlém věku: „*Kdyby si dále namlouvali, že dobrému se můžeme naučit kdykoli, odpovídám: Ale nikdy s tak velikým prospěchem, když jsou ztraceny první příležitosti!*“ (Komenský, 1992, s. 83)

Věren svému systematickému pojetí vzdělávání rozděluje (po stanovení cílů, prostředků a způsobů prvního vzdělání) svou „školu útlého dětství“ na 6 tříd: třída novorozenecká (do 6 týdnů věku), třída kojenecká (do 1,5 roku), třída žvatlání a prvních krůčků, třídu mluvení a vnímání, třídu mravů a zbožnosti a školu společnou čili pro první vyučování.

Je zcela zjevné, že Komenský vycházel z dobrého pozorování života lidského jedince – dodnes je patrná snad právě Komenského stopa v současném pojetí ontogeneze. Pro jednotlivé třídy i zde obdobně jako v jiných svých dílech Komenský stanovuje úkoly a doporučení, jak mají být děti vedeny.

Jako zárodek pozdějších institucionálních mateřských škol lze vidět Komenského návrh na „školu klínu mateřského společným pobýváním a činností“:

„Je to jakási škola poloveřejná, kde si děti mají zvykat stýkat se, hrát si, zpívat, počítat, pěstovat dobré mravy a zbožnost a cvičit smysly i paměť (bez čtení a psaní) pod dohledem počestných paní, ... od roku čtvrtého asi do šestého.“ (Komenský, 1992, s. 90)

S odkazy na díla Sofoniáše Hasenmullera a Saavedry uvádí i postup při vzdělávání a konkrétně při nácvičku čtení; nelze si nevšimnout, že kromě hry zavádí Komenský i určitou formu drilu („*bude to opakovat již čtyřadvacetkrát*“). (Komenský, 1992, s. 91)

Přechod ze školy mateřské do školy dětství chápe Jan Amos Komenský jako logické pokračování (viz srovnání se základy stavby až po její vrchní část).

I zde Komenský zcela systematicky rozděluje školu na 6 tříd, kde každá má své učivo a svou knížku. Snad u každého zdůvodnění, proč je potřebné a možné děti konkrétnímu učivu učit, Komenský neopomene uvést: „*pokud se jim dobře vyučuje*“ nebo „*jsou-li obratně vykládány*“. (Komenský, 1992, s. 94) Jako i v ostatních Komenského dílech je tedy i zde patrná snaha Komenského zdůraznit nutnost dobrého metodického postupu při vyučování, kterému chtěl napomoci tím, že velmi obšrně ve svých pracích postupy popisoval a v řadě prací neustále opakoval.

Jako příklad lze uvést jeho „návrh postupu“:

„Metoda má být příjemná, aby se všechno dalo takřka hrou, neustálým 1. vlastním nazíráním; 2. vlastním vyslovováním; 3. vlastním konáním; 4. vlastním využitím.“ (Komenský, 1992, s. 95)

Přesah Komenského pedagogických myšlenek je zcela patrný i v další konkretizaci obsahu jednotlivých tříd či jejich stupňů – ať už jde systém výuky čtení a psaní s pomůckou „Živá abeceda“ (dodnes běžně v českém vzdělávacím systému používaná), vedení ke krasopisu – Komenský trvá na přesnosti mechanické stavby písmen (snad je zde možno vidět jeden z důvodů dnešního rozporu mezi zastánci tradičního písma a písma Comenia Script). Komenským stanovený „*Drobný souhrn etické moudrosti*“ (Komenský, 1992, s. 98) není nepodobný třídním pravidlům v dnešních školách postavených na alternativním vzdělávacím programu ZAČÍT SPOLU.

Je logické a poplatné Komenského době, že velkou část studií věnuje Jan Amos Komenský studiu Bible či úsilí o zbožnost. I zde navrhuje důsledný, trpělivý přístup s využitím názoru, hry, příkladu, ale i drilu.

Komenský příkládal velký důraz harmonii, odtud tedy i jeho požadavek „*K hudbě ať jsou přibírání všichni ... Neboť všechno má být harmonické ...*“ (Komenský, 1992, s. 105)

V neposlední řadě Komenský stanovil všeobecnou zásadu – vzdělávání všech:

„V dětské škole se musí věci hlavní probírat zásadně, bez ohledu na to, kdo bude šlechticem, plebejcem, řemeslníkem, kupcem, sedlákem, knězem či laikem, neboť se předkládají věci, které mají prospívat všem, podobně jako se v lůně mateřském vytvářejí údy všem lidem.“ (Komenský, 1992, s. 105)

Své pojetí základního vzdělání a svůj náhled na jeho potřebnost pro všechny shrnul Komenský takto:

„... znát pravé vlastnosti věcí, a znát je dobře, je začátek i konec, základ i vrchol pravé moudrosti.“ (Komenský, 1992, s. 106)

Komenský rozumí člověku především skrze porozumění přírodě. Předpokládá to v přírodě rozpoznávat její obecné vývojové tendence (tzn. prvky renesančního poznávání světa), které potom aplikuje na lidského jedince. Vývoj v přírodě vnímá jako určitý lineární postup, který prochází jednotlivými vývojovými fázemi a tyto fáze nelze přeskočit či opomenout. V paralelním uplatnění na lidského jedince ve vztahu k výchově to předpokládá, že i lidský jedinec prochází vývojovými fázemi, které na sebe navazují a nemohou být přeskočeny. Proto Komenský zdůrazňuje přirozenost ve výchově a přirozenou výchovu, tj. apeluje na přidržení se toho, aby všechny vývojové fáze člověka mohly proběhnout. Proto Komenský ukazuje často vývoj člověka na vývoji rostliny či živočicha, např. vidí člověka jako strom, který roste ve všech svých částech, každý rok se rozšiřuje, má více kořenů a větví. Dítě v prvním období vidí jako stromky pečlivě pěstované, dobře zakořeněné, začínající vyrážet ratolesti. Dítě druhého období jako stromek již rozložitý a plný pupenců. Mladíci ve třetím období jako stromy v plném květu. (Komenský, 1948)

Nesoustřeďuje se proto jen na rozvoj izolovaných či jednotlivých dovedností, ale požaduje základy všeho, co bude člověk potřebovat vštěpovat v celém životě, hned v prvním období života. Vícekrát se Komenský upíná ke slovu „VŠECKO“, rozdílnost pak vidí v tom, že ono „VŠECKO“ bude v jednotlivých školách rozvíjeno rozdílným způsobem. Toto Komenského pojetí přetrvává ve vzdělávacím systému až do dnešních

časů (viz výuka prvouky, přírodovědy a vlastivědy na 1. stupni ZŠ, dějepisu, fyziky, chemie, přírodopisu a zeměpisu na 2. stupni a v podrobnější podobě pak např. na gymnáziu).

S vážností a citem přistupoval Jan Amos Komenský k dítěti nejen předškolního věku. Budiž tomu důkazem citace z „Informatoria školy mateřské“ publikovaném poprvé v roce 1633 německy, česky pak v r. 1858. „*Zvláštní, drahý a slavný klenot jsou dítky. Jsou obraz boží ještě jako nezašpiněný, protože neviňata jsou. Kdo dítky v domě má, jist tím být může, že anděly v domě má.*“ (Komenský, J. A. In Uhlířová, 1992, s. 31) Vážnost, se kterou Komenský přistupoval k dětem, „*je především zakotvena v jeho teologickém postoji, kde je zdůrazňováno narození dítěte jako Boží milost – dar a děti jsou nazývány „živými obrázky živého Boha““*. (Komenský, J. A. In Uhlířová, 1992, s. 31) Komenský dítě považoval za bytost, která vyžaduje péče a ochrany a za bytost, která má právo na vcítění se do jejích potřeb, právo na lásku, bezpečí a úctu. Povinnost za realizaci těchto práv dává dospělým, kteří mají toto poskytovat jako základní a samozřejmý předpoklad jeho dalšího rozvoje. Komenský vidí uplatnění a rozvoj životní zkušenosti dítěte ve hře, kde má být aktivní a tvořivé a považuje ji u dítěte předškolního věku za neméně důležitou jako výživu a spánek. K budoucím pracovním činnostem doporučoval pohybové a napodobivé hry, neboť hra je tou nejlepší činností, kde může dítě nabýt zkušenostem nejbohatěji a nejpřirozeněji.

Podle Uhlířové (1992, s. 33) je kladen důraz na:

- a) *zdravý tělesný rozvoj dítěte*
- b) *rozvoj jemné a hrubé motoriky*
- c) *rozvoj smyslů*
- d) *rozvoj poznávacích procesů a rozumových schopností a dovedností*
- e) *systemizaci vědomostí šestiletého dítěte*
- f) *postupný rozvoj a čistotu dětského jazyka*
- g) *estetickou výchovu, se zdůrazněním výchovy hudební*
- h) *náboženskou výchovu se základy zbožnosti*
- i) *mravní výchovy s podtržením kázně, poslušnosti, mravů a ctností*
- j) *citovou výchovu*

„Komenský umožnil tedy dítěti svobodný rozvoj, avšak v rámci nenásilného, moudrého vedení.“ (Uhlířová, 1992, s. 33)

Škola mateřská má býti v každém domě, každá obec, městečko i vesnice má pak mít školu obecnou, gymnasium se má nacházet v každém městě, konečně akademie v každém království, event. v každé větší provincii. Školy pak mají mít trojí rozdílnost, a sice, v těch prvních se bude vyučovat všemu všeobecněji a v hrubších obrysech, v následujících všemu speciálněji a podrobněji. Druhým rozdílem má být cvičení vnějších smyslů ve škole mateřské, vnitřních smyslů, obrazotvornosti a paměti pak ve škole s mateřským vyučovacím jazykem, na gymnasiu má být pěstováno porozumění a soudnost o všech věcech a konečně akademie má pěstovat vědecké obory, jež učí zachovávat harmonii ducha, theologie, harmonii rozumu filosofie, harmonii životních úkonů tělesných lékařství a vnějších skutků právníká věda. Třetím rozdílem má býti generové složení žáků škol. Oboje pohlaví má býti cvičeno ve školách mateřských a obecných, škola latinská má být již pouze pro chlapce, kteří mají vyšší ambice, než se věnovat řemeslům, akademie pak mají za úkol vzdělávat budoucí učitele a vůdce jiných, aby církve, školy a státy měly dosti způsobilých správců.

Škola mateřská

Vlastní didaktické postupy k vedení dětí v období dětství stanovuje Komenský v kapitole XXVIII. Velké didaktiky „Idea školy mateřské“. (Komenský, 1948) Jaká je tedy základní charakteristika školy mateřské a jaké je její promítnutí do dnešních časů?

1. Dítě má být vychováváno doma, rodiči.

Dlouhé, šestileté období jistě v době Komenského souviselo s tehdejšími způsobem života. Vývojem došlo až do současného stadia, kdy část tohoto období stále tráví děti v péči rodičů, druhou část však již v institucích k tomu určených. Zcela nepochybně dnešní název těchto institucí odkazuje na dílo Komenského (Mateřská škola).

2. Vše, čím by měl být člověk opatřen pro život, by mělo být vštěpováno v této první škole.

Nejdříve musí býti hledány hlavní věci.

Tyto myšlenky Komenského rovněž neztrácí svou nadčasovost. Ať už v rodině, nebo pak v mateřských školách do dnešních dob uvádíme děti do všech oblastí lidského života. V institucích typu mateřské školy se pak projevuje v širší vzdělávacích oblastí, kdy není preferována jen jedna či dvě, ale preference je dáována rozvoji harmonickému, ve všech rovinách. Komenský shrnul cíle a úkoly školy mateřské do dvaceti hlavních bodů, které obsahově odpovídají možnostem a věku dítěte.

I. METAFYSIKA

Dětem je představeno všechno, ale prozatím jen ve všeobecném a nespořádaném obryse. Učí se poznávat, že všechno co jsou schopny vnímat svými smysly (zrakem, sluchem, chutí, hmatem) je něco, ale dále to nerozlišují. V tomto období začínají rozumět obecným výrazům: *něco, nic; je, není; tak, jinak; kde, kdy; podobné, nepodobné atd.*

II. FYSIKA

V prvním šestiletí stanovuje Komenský pro tento obor požadavek na znalost slov: *voda, země, vzduch, oheň, déšť, sníh, mráz, kámen, železo, strom, bylina, pták, ryba, skot* atd. Dále pak by dítě mělo znát názvy a funkci vnějších údů svého těla. Komenský to považuje za počátek přírodního poznání.

III. OPTIKA

Rozeznávání hlavních barev, světla, tmy a stínu je základem tohoto oboru v prvním šestiletí.

IV. ASTRONOMIE

Zde Komenský požaduje znalost významu slov *nebe, slunce, měsíc, hvězda*. Dále by si dítě mělo všimnout pravidelnosti východu a západu.

V. ZEMĚPIS

S porozuměním významu slov *hora, údolí, rovina, řeka, vesnice, hrad a město* vznikají začátky tohoto vědního oboru.

VI. CHRONOLOGIE

Dítě získává základy toho odvětví, pokud rozumí slovům *hodina, den, týden a rok*; taktéž *léto, zima* atd. a dále by mělo vědět, co znamená *včera, předevečirem, zítra, pozítří* atd.

VII. DĚJEPIS

Vypravování vzpomínaných událostí je začátkem poznání této součásti výuky. Komenský uvádí požadavek, aby dítě dokázalo, byť jen dětinsky, vzpomínat a vypravovat, *co se stalo nedávno, kterak si vedl ten neb onen v té neb oné věci*.

VIII. ARITMETIKA

Rozlišení poměru málo a mnoho, dovednost počítat asi do deseti, porovnání velikosti dvou čísel a sčítání základních čísel považuje Komenský za základní kořeny tohoto oboru.

IX. GEOMETRIE

Porozumění slovům jako *veliké a malé, dlouhé a krátké, široké a úzké, tlusté a tenké* bude základem geometrie. Dále by dítě mělo dokázat pojmenovat čáru, *kříž, kruh* atd. Vizualně by mu pak mělo být představeno, jak se něco měří pídí, loktem, sáhem atd.

X. STATIKA

Základy této disciplíny spočívají v prvním šestiletí v poznání, že se věci váží *vahou*, dále pak v samostatném naučení se vážení věcí v ruce a poznání, zda je dotyčný předmět *těžký* či *lehký*.

XI. MECHANIKA

Povolování nebo dokonce navádění k nějaké činnosti, podnikání, má být prvním začátkem poznávání mechanických prací. Děti jsou vedeny k přenášení, pořádání, stavění, bourání věcí, svazování a rozvazování atd. Přirozeným nadáním zde vznikají pokusy o vytváření umělých věcí, proto se jim nesmí bránit, naopak je důležitá podpora a řízení těchto procesů.

XII. DIALEKTIKA

Umění rozmlouvat a logicky uvažovat o tématu se děti učí již v této škole. Pozorování, že se rozmluva vede otázkami a odpověďmi vede dítě k tomu, aby se také ptalo a na otázky odpovídalo. Důležitost vidí Komenský ve vedení k vhodným otázkám a přímým odpovědím z důvodu neodbočování od tématu.

XIII. MLUVNICE

Správnost vyslovování mateřského jazyka, tj. *článekovaně vyslovovat písmena, slabiky a slova* je základním požadavkem tohoto oboru.

XIV. ŘEČNICTVÍ

Náležitý přednes a vhodná gestikulace při mluvení mají být počátkem tohoto vědního oboru. Důležitost je kladena na intonaci při otázkách a odpovědích, čemuž je dle Komenského učí příroda téměř sama, případně při chybách navrhuje rozumné poučení.

XV. BÁSNICTVÍ

Naučení se troše veršičků, především mravního obsahu má být obsahem této disciplíny.

XVI. HUDBA

Zde Komenský vznáší požadavek na naučení se snazšímu z posvátných žalmů a hymnů, což má patřit k dennímu cvičení ze zbožnosti.

XVII. HOSPODÁŘSTVÍ

Dítě by se v období školy mateřské mělo naučit znát a pamatovat si jména osob, z nichž se skládá rodina (*otec, matka, služka, služebník, podruh* atd.). Dalším požadavkem je umění pojmenovat části domu, tudíž znát slova *předsíň, kuchyně, ložnice, stáj* atd. a jména domácího náradí: *stůl, mísa, nůž, koště* atd., a mít povědomí o tom, k čemu se tyto věci používají.

XVIII. POLITIKA

Tomuto oboru Komenský přikládá pouze menší důležitost, když tvrdí, že dětská mysl v tomto věku nesahá mimo rodinný dům, přesto je možné, aby si děti všímaly, že se lidé scházejí do *radnice* a mají představu o tom, kdo je *radní, starosta, soudce, notář* atd.

XIX. MRAVY (ETHIKA)

Křesťanským ctnostem přikládá Komenský velký důraz. Nauka o mravech zde musí dostat ty nejpevnější základy, chceme-li mít mládež dobře vychovanou a mravně vyspělou. Obsahem tohoto oboru má být:

- a) STRÍDMOST, která spočívá např. v nepřejídání se a využití výživy pouze k zažehnutí hladu a žízně
- b) ČISTOTA, kterou mají děti vést v jídle, oblečení a udržování předmětů
- c) ÚCTA, kterou vidí Komenský jako povinnost zejména k představeným
- d) POSLUŠNOST, jenž má býti čilou a ochotnou a to při rozkazech i zákazech
- e) PRAVDOMLUVNOST, aby se nikdy nedovolovalo lhát a klamat (ve skutečnosti i v žertu)
- f) SPRAVEDLNOST, která je specifikována jako nedopuštění se krádeže, schovávání věcí, ubližování a závidění

- g) LÁSKA, a sice ochota ji dávat druhému v nouzi, ale také samy od sebe, jelikož je to nejkřesťanštější ctnost doporučená duchem Krista
- h) PRÁCE, jež má za úkol nedopustit zahálku, ale naučit děti zaměstnání
- i) MLČENÍ, ke kterému se má dítě uchýlit v případě, že to věc vyžaduje, např. když mluví jiní, v přítomnosti váženější osoby, nebo v případě nutnosti o pomlčení o některé věci
- j) TRPĚLIVOST, která má naučit zkrotit své vášně a řešit vše s rozumem, nikoliv hněvem
- k) ÚSLUŽNOST, která vede k ochotě posloužit jiným v případech, kdy se domnívají, že mohou pomoci
- l) UHLAZENOST, jež učí děti společenskému chování, a sice umění poděkovat, pozdravit, být uctíví při prosbách apod.

XX. NÁBOŽENSTVÍ

V tomto odvětví mohou šestileté děti znát z paměti hlavní zásady z katechismu, základy svého křesťanství a dle jejich věku se snažit jim začínat rozumět a doopravdy provádět. Komenský zde zdůrazňuje potřebu všude vidět Boha přítomného a obavu před ním páchat věci zlé. Naopak konat věci dobré, ctít, milovat a velebit Boha ve víře, že on je odměnitel dobrých skutků a milosrdný v životě i ve smrti.

3. Knížky napomenutí pro rodiče a chůvy - Informatorium školy mateřské a obrázková knížka.

Komenský touto svou myšlenkou založil tradici poučení, návodů, v dnešní době příruček (či metodik v prostředí mateřských škol), které slouží jako teoretické pomůcky k vedení dětí. Nadčasovost těchto myšlenek je zcela zřejmá, v moderním světě umocněná např. fenoménem internetu. Obdobně tradice obrázkových knih nejen že odpovídá základnímu vyučovacímu principu, dosud platnému – tedy názornosti, ale byl

předzvěstí moderních metod práce, které zažívají svůj „boom“ v podobě výukových karet, výukových her v počítačových hrách či výukových aplikací na tabletech.

Přechod ze školy mateřské k dalšímu stupni vzdělávání

Komenský stanovil dobu péče o dítě ve škole mateřské na 6 let, a to především proto, aby bylo náležitě využito času, kdy už jsou děti schopny podstoupit náročnější výuku, aby tak nedošlo ke „zmaru“ nejpříhodnějšího času:

„Zase pak přes šest lét déle doma dítě chovati také neradím: protože čemu se doma ... učití má, volně v šesti letech vynaučiti se můž. ... A nezanese-li se hned předce dalším dobrým cvičením, zanese se neužitečnou zahálkou a zplaní zase.“ (Komenský, 1992, s. 121)

Není však ve svém požadavku nekompromisní, uvažuje i o výjimkách, které je potřeba zohlednit:

„Naposledy však, ne tak se to míní, jako by nemohlo, jinak býti než v šesti letech úplna: můž býti o půl roku neb o celý dříve neb posléze, jak se při kom spatří. ...“ (Komenský, 1992, s. 121)

A stanovuje dokonce i podmínky pro vstup dítěte na školu obecnou:

„1. Jestliže umí, což v mateřské škole uměti mělo.

2. Jestliže se při něm pozornost k dotázkám i jakáž takáž k odpovědem důmyslnost spatřuje.“ (Komenský, 1992, s. 122)

Škola obecná

Po absolvování školy mateřské v matčině klíně přechází dítě v institucionální vzdělávání, a to do školy obecné. V kapitole XXIX. Velké didaktiky „Idea školy obecné“ (Komenský, 1948) zakotvil Komenský didaktické cíle, prostředky a metody, kterými se má učitel řídit.

1. Výuka chlapců i dívek nejdříve v mateřském jazyce

Nutnost vzdělávat oboje pohlaví zdůvodňuje Komenský potřebou učit všechny všemu a to společnou cestou, na které se mohou vzájemně povzbuzovat, podněcovat a bystřít. Jako druhý důvod Komenský uvádí vzdělanost k ctnostem, skromnosti, svornosti a vzájemné úslužnosti, totiž, aby se děti od sebe neodtrhly příliš brzy a nedostaly tak možnost se nad někoho povyšovat, nebo někým opovrhovat. Za ukvapenost pak považuje chtít určovat kolem šestého věku budoucí povolání žáků, zda se dítě bude věnovat vědě či řemeslu a uvádí to jako třetí důvod společné výuky v mateřském jazyce. Tvrdí, že dítě není v tomto věku vybaveno duševní schopností ani osobní náklonností, k čemuž dospěje teprve později a znovu přirovnává člověka k přírodě. „*Tak jako v zahradě nepoznáš už při útlých bylinkách, které mají býti vyplety a které nechány, nýbrž teprve až vzrostou.*“ (Komenský, 1948, s. 222) Důležitost viděl Komenský v potřebě, aby se svým mateřským jazykem vzdělával každý národ, teprve později aby se žáci učili latině. S tím také uvádí další důvod pro svou metodu, a sice že mateřský jazyk má vést při učení se latinskému. Konstatuje, že nelze učit cizím jazykem toho, kdo nedokáže mluvit jazykem domácím. Posledním důvodem je potřeba věcného vzdělání, jehož se dosáhne snadněji při použití literatury psané mateřským jazykem s obsahem názvosloví věcí. Také díky tomu se v pozdějším věku budou učit jazyku latinskému snáze, jelikož pro staré věci budou nacházet a přiřazovat pouze nová pojmenování.

Komenského požadavek na potřebu obsahového porozumění tomu, co se následně budou děti učit pojmenovávat v cizím jazyce, neztrácí svou logickou platnost. Je však dobově zakotven v tehdejší způsobu života. V dnešním světě, který se vyznačuje obrovskou mobilitou, bilingvními rodinami či existencí mezinárodních firem se již nutnost následnosti výuky cizího jazyka až po jazyce mateřském nejeví tak důležitá, objevují se i tendence paralelního získávání řečových dovedností v obou jazycích.

2. Potřeba naučit všechny všemu, co budou potřebovat po celý život

Komenský stanovil cíle školy obecné dosti široké. Zdůvodňuje to tím, že pokud děti mezi šestým a dvanáctým (nebo třináctým) rokem věku budou mít vše náležitě probráno, nebude jim v budoucnu - ať už ve škole latinské nebo při práci v hospodářství, obchodech či řemeslech - nic připadat tak úplně nové, dosud nepoznané. Pouze se setkají s podrobnějším rozebráním témat, se kterými se setkaly už ve škole obecné. Komenský stanovil cíle školy obecné do těchto dvanácti požadavků:

- a) ČTENÍ, žáci dokáží číst hbitě všechny texty v mateřském jazyce, a to tištěné i psané;
- b) PSANÍ, nejdříve se má vyžadovat čitelnost, později rychlost a nakonec gramatická správnost (při srozumitelném podávání pravidel mluvnice mateřského jazyka);
- c) POČÍTÁNÍ, a to jak písemné, tak s využitím počítadla;
- d) MĚŘENÍ, kde spočívá žakovská dovednost ve správném měření délky, šířky, vzdálenosti atd.;
- e) ZPĚV, žáci dokáží zpívat obvyklé nápěvy, nadanější pak počátky figurální hudby;
- f) ZNALOST ŽALMŮ A SVATÝCH PÍSNÍ, kde má být cílem znalost textů z paměti;
- g) ZNALOST PÍSMÁ SVATÉHO, především jeho hlavních výroků z paměti;
- h) MRAVY, znalost a dodržování pravidel slušného chování a prokazování skutkem;
- i) HOSPODÁŘSTVÍ, OBČANSTVÍ, čili porozumění nejbližšímu dění doma nebo v obci;
- j) HISTORIE, aby děti znaly hlavní rysy o stvoření, zkáze a obnově světa;
- k) ZEMĚPIS, učení se pouze hlavním věcem v domácím i celosvětovém měřítku (nebe, země, oceány, moře, řeky, části světa, města, hory, pamětihodnosti své vlasti atd.;
- l) ŘEMESLA, obecné poznání hlavních věcí za účelem nedopuštění se hrubé neznalosti toho, co se děje v lidském životě

Zde se projevuje stálá aktuálnost Komenského požadavku znalosti trivia jakožto základu. Máme-li upozornit na rozdíly v dnešním pojetí obsahu vzdělávání, nemůžeme si nevšimnout pořadí, v jakém Komenský cíle školy obecné stanovuje: dnešní „znalostní“ společnost rozhodně neklade zřetel před naukové oblasti typu historie a zeměpis. Navíc je otázkou, zda při současném nebývalém rozmachu vědeckých oblastí jsme v dnešním světě stále schopni v masovém měřítku na úrovni základní školy zahrnout „všechny vším“. V moderní pedagogice se setkáváme s názorem, že je důležitější vybavit žáky obecně poznávacími dovednostmi tak, aby až budou nějakou konkrétní znalost potřebovat, budou si schopni si ji sami „objevit“. I v současném českém pedagogickém terénu probíhá spor mezi potřebou „mnoho znát“ či „k mnohému si umět najít cestu“.

3. Věkově oddělené třídy

Komenský prosazoval snahu o rozdělení žactva na šest tříd, což odpovídá jeho požadavku na šestiletou obecnou školu. Jako důvod uvádí vzájemné nepřekážení si žáků mladších se staršími v jedné místnosti.

Tento požadavek byl a stále je v hlavním proudu vzdělávání respektován. Věkově smíšené třídy jsou konkrétně v podmínkách České republiky realizovány pouze na malotřídních základních školách. Jiná situace je ve školách mateřských, kde se objevují heterogenní třídy ve větším měřítku.

4. Každý ročník má svou učebnici

Vlastní kniha, která vyčerpává učivo daného ročníku, má býti k dispozici pro každou třídu. Tyto knihy mají být jedinými možnými literárními prostředky, které mají žáky dovést k cíli daného vzdělávacího období. Dle počtu tříd jich má být šest a neliší se tolik obsahem jako formou. Všechny učebnice pojednávají o veškerém učivu s tím rozdílem, že dřívější učebnice probírá věci všeobecně, pro žáky snadněji a srozumitelněji. V dalších letech pak učebnice dané učivo dopodrobna rozebírají, staví žáky před

zvláštější, neznámé a těžší úkoly, případně podávají již probrané učivo z let minulých v jiném pohledu. Komenský při tom stále dbá na přiměřenost schopnostem dětského věku, neboť uvádí, že děti se přirozeně kloní k tomu, co je příjemné, veselé a hravé a obávají se vážného a přísného. Komenský proto navrhuje učebnice motivačně zpracovat, aby se děti učily snadno a příjemně. Jako lákadlo uvádí pěkné, motivující nadpisy, které by vábily, ale zároveň vyjadřovaly obsah. Jelikož mají být veškeré učebnice školy obecně psány v mateřském jazyce, je rovněž důležité zmiňovat všechny odborné názvy stejným jazykem, nikoliv v latinských nebo řeckých pojmenováních. Důvodem je hladký průběh vyučování, kdy žáci daná slova v mateřském jazyce znají a není za potřebí jim vysvětlovat slova cizí, kterým v tomto období nemohou rozumět. Mají pouze důvěru v kantora, že daný latinský název odpovídá významu a cílovou slovní zásobu si tak mnohem hůře zapamatují.

Návaznost učebnic, jejich jazyková i obsahová srozumitelnost a názornost bývá i v současnosti stanovována jako kritérium dobré učebnice. S rozvojem lidského poznání je však stále těžší postihnout podstatné a rozšiřující učivo, kde často hrozí, že žákům přehlceným množstvím faktografických znalostí uniká podstata dějů či jevů.

5. Podávat žákům látku snadnou metodou

Aby žákům byly knížky podávány správným způsobem, doporučuje Komenský zvolit snadnou metodu a uvádí čtyři základní požadavky.

- a) vyučování pouze 4 hodiny denně
Komenský navrhuje zařadit do denního rozvrhu dvě hodiny dopoledne a dvě odpoledne. Zbytek dne mají žáci využít na domácí práce, event. na zotavení.

- b) obsah ranních a odpoledních hodin
Rozum a paměť má býti vzděláván v ranních hodinách, odpoledne pak cvik ruky a hlasu.

c) cíle ranních hodin

Tyto hodiny obsahují výklad probíraného učiva učitelem. Úkoly mají být krátké, dosažitelné času jedné hodiny a pro dětskou mysl chápavé.

d) cíle odpoledních hodin

Cílem odpoledního vyučování má být opakování probrané látky, nové učivo se v těchto hodinách neprobírá. Procvičování se má dít opisováním knížek, čímž si, dle Komenského, žáci vtisknou vše správně do paměti, zároveň se tím cvičí v obratnosti v krasopise a konečně tím poskytuje důkaz rodičům o tom, že žáci ve škole pracují. Druhou činností má být závodění, které spočívá v efektivnosti zapamatování si toho, co bylo probíráno. Cílem je zopakovat učivo jistěji, nebo pěkněji napsat, zazpívat, spočítat atd.

Paradoxem rozvoje znalostní společnosti je rezignace na výše stanovené požadavky Komenského, které se nejvíce projevuje v čase, stráveném cvičením „rozumu a paměti“ v současné škole. Komenským stanovené 2 dopolední hodiny se při dnešních požadavcích na znalosti žáků jeví jako naprosto nedostatečné.

Škola latinská

Po období šesti let strávených ve škole mateřské a stejného počtu let ve škole obecné následuje škola latinská. Tu Komenský stanovil v kapitole XXX „Nástin školy latinské (Komenský, 1948). Ta se liší od předešlých dvou především tím, že na ni nastupují pouze chlapci. Jejimi hlavními cíli je výuka čtyř jazyků a v neposlední řadě probrání celé encyklopedie umění. Výuka je zde členěna znovu na šest dílčích ročníků, při čemž každý ročník se má zabývat jiným odvětvím. Po ukončení těchto studií si přeje Komenský, aby chlapci měli pevné základy nějakého dokonalého budoucího vzdělání. Časová dotace hodin je v této škole dvě hodiny dopoledne, které se mají věnovat vědě nebo tomu umění, jehož se daný ročník týká a dvě hodiny odpolední, kdy první z nich je věnovaná dějepisu, který se jako jediný vyučuje po celou dobu školy latinské, druhá pak má obsahovat cvičení ve slohu, hlasu a ruky, podle jak si žádá látka každé třídy.

V naprostém rozporu se současnou situací v českém, ale i světovém vzdělávacím systému je umožnění studií pouze chlapců, je však logicky časově determinováno. Denní časová náročnost je obdobně nízká jako ve škole obecné.

1. Profil absolventů

Po absolvování školy latinské mají žáci dosahovat dle Komenského sedmi svobodných umění. Cílem této školy je tedy snaha, aby se z nich stali:

- a) gramatikové, kteří jsou schopni vyjadřovat jazykové vztahy jazykem mateřským a latinským dokonale, dle potřeby pak řecky a hebrejsky;
- b) dialektikové, se schopností správně definovat, třídít, dokazovat a vyvracet;
- c) rétorikové neboli řečníci, kteří dokáží uhlazeně hovořit o kterémkoli oboru;
- d) aritmetikové a
- e) geometři, a to jak pro potřeby života, tak ke schopnostem k jiným věcem
- f) praktičtí i theoretičtí hudebníci;
- g) astronomové, kteří se dokáží orientovat v základních věcech
- h) fysikové, se znalostí o složení světa, moci živlů, vybavení znalostmi o živočišných, rostlinách, kovech, lidském těle, a to jednak všeobecně, tak i v praktickém využití pro potřebu života;
- i) zeměpisci, kteří znají z paměti obraz celého světa s moři, ostrovy, řekami, říšemi národů atd.;
- j) chronologové, se znalostmi o vývoji světa od počátku podle jednotlivých období
- k) dějepisci, se schopností vypočítat změny lidské generace, říší, církví, obyčejů, příhod, národů a lidí;
- l) etikové, rozeznávající druhy a rozdíly ctností, jich se přidržovat a nepravostí, kterým unikat
- m) theologové, se znalostí základů své víry a dovedností ji obhajovat Písmem

Podobnost s obsahovou náplní současného gymnázia jistě není náhodná, z Komenského požadavků jakoby přímo vycházela.

2. Každý ročník se zabývá jiným oborem

V kapitole XXX. Velké didaktiky s názvem „Nástin školy latinské“ Komenský roztrídil studium této školy na šest tříd, jejichž pojmenování navrhol takto:

I. GRAMATIKA

II. FYSIKA

III. MATEMATIKA

IV. ETHIKA

V. DIALEKTIKA

VI. RÉTORIKA

Dějepis zůstává jedinou vědou, která se prolíná přes všech šest let tohoto latinského studia. To aby žáci nezapomněli všechny pamětihodné činy a výroky celé minulosti, které jsou známé. Komenský zároveň ale varuje, aby se žákům nepřidělávalo práce a s tímto odvětvím se zacházelo hospodárně. Jeho představa spočívá v sestavení učebnice pro každou třídu, která má podávat určitý druh dějepisných líčení. V prvním roce má obsahovat výtah z biblické dějepavy, ve druhém dějiny přírodních věcí, třetí ročník se má zabývat dějinami lidských prací a vynálezy, obsahem čtvrté ročníku mají být dějiny mravnosti, znamenitější příklady ctností atd. V předposlední části studia se pak věnuje dějinám obyčejů a v šestém ročníku pak všeobecnému dějepisu celého světa, předních národů, zvláště pak vlasti. Obsah má být stručný, ale zároveň nemá vynechat nic potřebného.

Toto pojetí Komenského neodpovídá plně současnému rozvrstvení „předmětů“ v české škole. Obvyklé je začlenění takřka všech oblastí do všech ročníků, výjimkou bývá epochové vyučování v alternativních vzdělávacích směrech. Naopak dějepis bývá v naprosté většině českých škol pojímán chronologicky, nikoli tematicky.

IV. Praktická část

Dotazníkové šetření

Základní metodou pro získání představy, jaký je pohled českého učitele na osobu Jana Amose Komenského, bylo dotazníkové šetření. Jeho cílem bylo zmapovat povědomí učitelů o životě a především pedagogických myšlenkách Jana Amose Komenského. Nedílnou součástí, která měla zmapovat současný dosah Komenského myšlenek, byly otázky porovnávající znalost pedagogických požadavků Komenského ze strany českých učitelů a uplatňování těchto pro naši práci vybraných požadavků v současných českých školách.

V souladu s Komenského rozčleněním vzdělávací soustavy byly připraveny jednotlivé dotazníky pro učitele škol mateřských, základních a středních. Do práce tedy není úmyslně zahrnut pohled učitelů současných českých vysokých škol (na úrovni Komenského „Akademií“).

Část otázek byla společná všem třem stupňům: byly to především otázky na obecné povědomí o myšlenkách Komenského, o myšlenkách, se kterými se učitelé neztotožňují a otázka mapující povědomí učitelů o datu a místu narození Jana Amose Komenského (otázky č. 1, 2 a 5). Výsledky zjištěné těmito otázkami byly možné porovnat bez ohledu na místo působiště učitelů.

Největší část dotazníku se zabývala již konkrétnějšími otázkami, které byly navíc specifikovány dle stupně vzdělávací soustavy na úrovni mateřské, základní a střední školy (otázky 3, 4, 6 – 10). Hodnotili jsme odděleně výsledky jednotlivých skupin učitelů, vzhledem k obdobné struktuře otázek však bylo možno výsledky porovnat, neboť se nelišil záměr dotazu (zda učitelé znají požadavky Komenského – byť na konkrétním stupni vzdělání, a event. zda jsou tyto požadavky stále uplatňovány).

Do otázky č. 8 byly vybrány pouze některé z požadavků Komenského a to konkrétně z příslušných vzdělávacích stupňů a respondenti byli dotazováni jak na znalost těchto oblastí v díle Komenského, tak i na to, zda mají tyto požadavky zařazeny na svém stupni vzdělávání (viz dále).

Otázky č. 7 – 9 byly v souladu se záměrem práce vždy vztahovány k uplatňování Komenského myšlenek v současném českém vzdělávacím systému, aby tak bylo možno posoudit, jaký je pohled současného českého učitele na Jana Amose Komenského. Vycházeli jsme především z toho, že učitelé všech tří stupňů se v rámci reformace školského systému mohli (byť v rámci daném RVP) spolupodílet na vlastním obsahovém a didaktickém zaměření výuky (rozpracovaném především ve školních vzdělávacích programech).

Otázka č. 11 byla položena pouze učitelům mateřské školy z důvodu úzké návaznosti na podstatu dotazu (odklad školní docházky), neboť ten se váže ke znalostem o této věkové kategorii (učitelé mateřských škol jsou nejčastěji konfrontováni s dotazy rodičů na vhodnost odkladu školní docházky a vzhledem ke své přímé práci s dětmi jsou podle našeho názoru nejvíce schopni tuto problematiku posoudit, zvl. také proto, že při následné péči o „odkladové“ děti jsou schopni posoudit, zda tento institut má svůj význam).

Dotazníky byly učitelům po předběžné dohodě předány buď osobně, nebo zasílány e-mailem. Získány byly odpovědi celkem od 60 učitelů (20 učitelů mateřských škol, 20 učitelů základních škol a 20 učitelů středních škol). Učitelům mateřských škol byl předložen dotazník s 11 položkami, učitelům základních škol s 10 položkami a učitelům středních škol rovněž s 10 položkami.

Školy, na nichž působí dotazovaní učitelé

MŠ:

Základní a Mateřská škola, Praha 8 – Ďáblice, U Parkánu 17

Mateřská škola, Praha 8, Chabařovická 2

Základní škola a Mateřská škola, Praha 6, náměstí Svobody 2

Základní škola a Mateřská škola Františka Palackého, Hodslavice

Mateřská škola, Praha 8, Šišková 2

ZŠ:

Základní a Mateřská škola, Praha 8 – Ďáblice, U Parkánu 17

Základní škola a Mateřská škola, Praha 6, náměstí Svobody

Základní škola, Praha 8, Burešova 14,

Základní škola, Praha 6, Pod Marjánkou

Základní škola, Nový Jičín, Komenského 68

SŠ:

Gymnázium a střední odborná škola Nový Jičín

Gymnázium, Praha 6, Arabská 14

Gymnázium Teplice

Karlínská obchodní akademie a vyšší odborná škola ekonomická, Praha 8

Odborné učiliště a praktická škola Chabařovická, Praha 8

Výběr škol byl vytvořen tak, aby zasáhl rovnoměrně co možná nejširší regionální zastoupení napříč Českou republikou.

Součástí zadávaných dotazníků byly i základní otázky týkající se věku, genderu, dosaženého vzdělání a délky praxe respondentů. Získané údaje jsme porovnali se statickými daty pro vyvození závěru, zda složení našich respondentů odpovídá složení v současném školském systému.

Dotazníkové šetření bylo prováděno v měsících říjen 2013 až leden 2014. Ve dvou případech byla nejasná odpověď respondenta upřesněna následným telefonickým dotázaním a byla vyznačena autorem práce do vlastních vytištěných zodpovězených dotazníků.

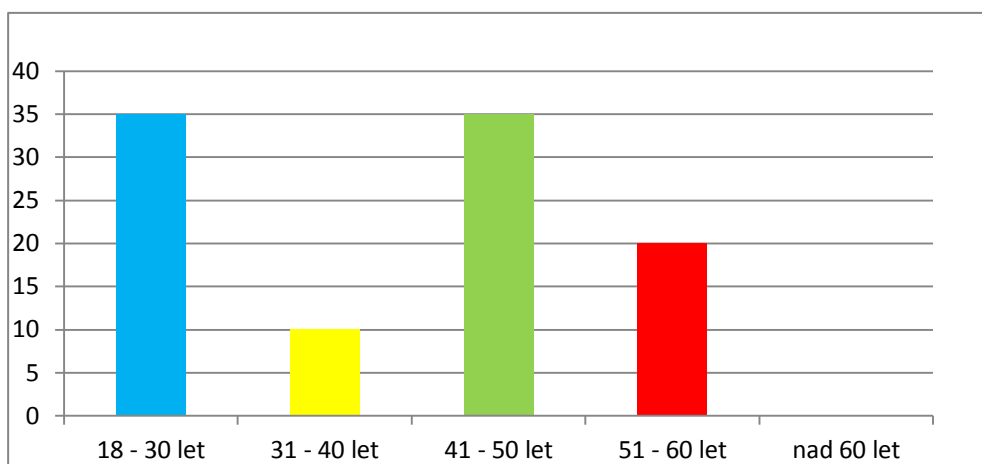
Vyhodnocení výsledků dotazníků

1. grafy se získanými daty – název grafu odkazuje na položku dotazníku a specifikaci okruhu dotazovaných (MŠ – mateřská škola, ZŠ – základní škola, SŠ – střední škola)
2. stručný komentář k získaným datům – v závislosti na povaze dotazu buď jednotlivě ke konkrétním školským stupňům, nebo souhrnně za všechny 3 stupně

Vyhodnocení dotazníků

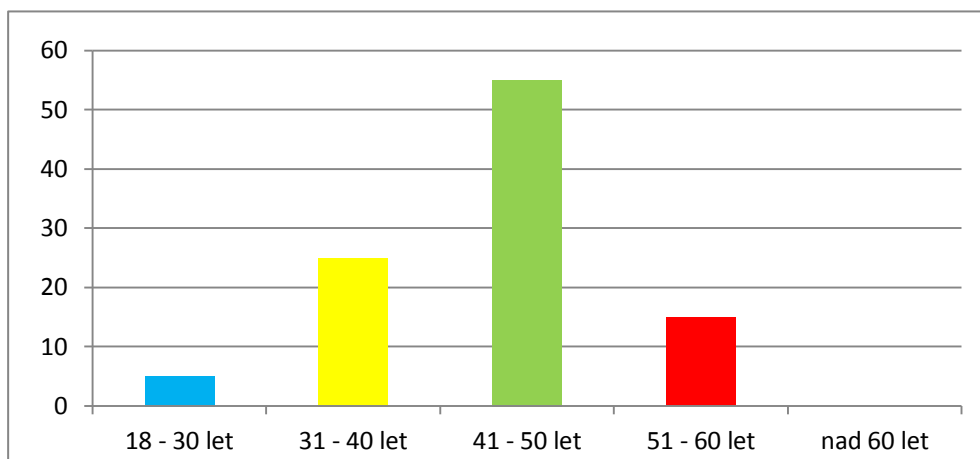
Graf č. 1: VĚKOVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ - MŠ

	18 - 30 let	31 - 40 let	41 - 50 let	51 - 60 let	nad 60 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	7	2	7	4	0	20
%	35	10	35	20	0	100

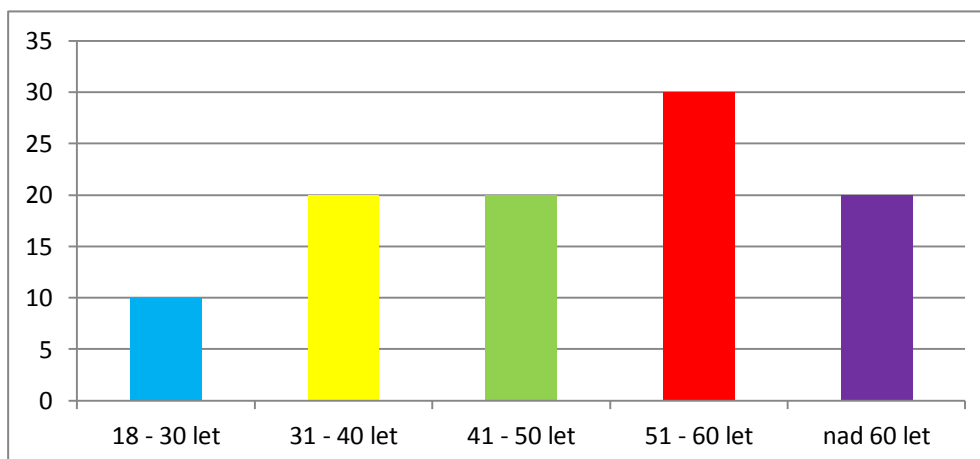
Graf č. 2: VĚKOVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ - ZŠ

	18 - 30 let	31 - 40 let	41 - 50 let	51 - 60 let	nad 60 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	1	5	11	3	0	20
%	5	25	55	15	0	100

Graf č. 3: VĚKOVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ – SŠ

	18 - 30 let	31 - 40 let	41 - 50 let	51 - 60 let	nad 60 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	2	4	4	6	4	20
%	10	20	20	30	20	100

Věkové složení dotazovaných prokázalo tyto skutečnosti:

Dotazníky vyplnilo po dvaceti respondentech z každého ze tří stupňů vzdělávací soustavy (20 z MŠ, 20 ze ZŠ a 20 ze SŠ).

a) nejvyšší podíl respondentů v nejmladší věkové kategorii (18 – 30 let) byl u učitelů MŠ (35%) oproti 10% u učitelů SŠ

b) na MŠ bylo celkem 20% respondentů starších 51 let, na ZŠ 15%, oproti tomu na SŠ 50%

c) věkový průměr pedagogických pracovníků u dotazovaných učitelů MŠ byl 40,3 let (nejnižší), v ZŠ 43,65 let a 48,8 let (nejvyšší) v SŠ

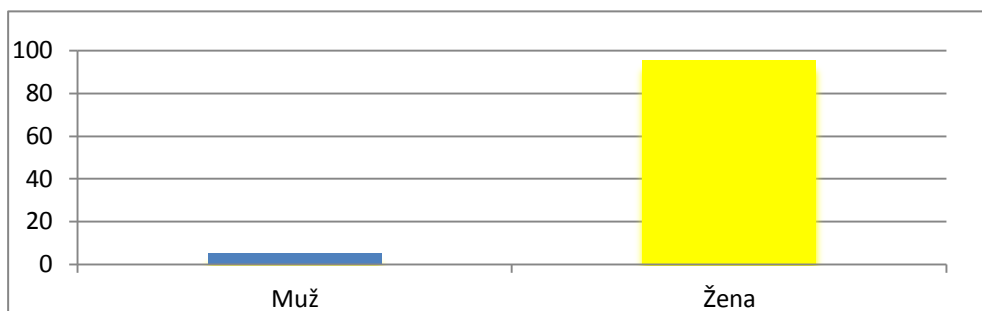
Závěr:

Výsledky korespondují se zjištěním Výroční zprávy České školní inspekce za školní rok 2012/2013 (Česká školní inspekce, 2013 [online], s. 160), kde věkový průměr učitelů

MŠ byl nejnižší (43,3 let), následován učiteli ZŠ (44,2 let) a učiteli SŠ (45,8 let). Věkové složení respondentů tedy i přes relativně nízký počet dotazovaných koresponduje s celkovými výsledky zjištěnými ČŠI. Lze se proto oprávněně domnívat, že naše zjištění se blíží věkovému složení odpovídajícímu celostátním hodnotám.

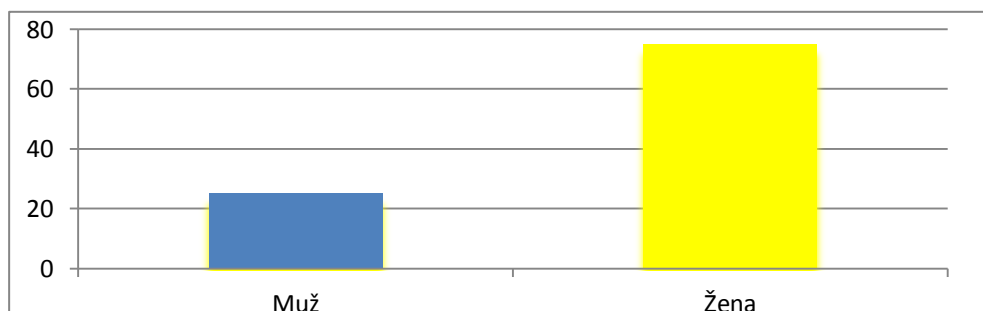
Graf č. 4: GENDEROVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ – MŠ

	Muž	Žena	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	1	19	20
%	5	95	100

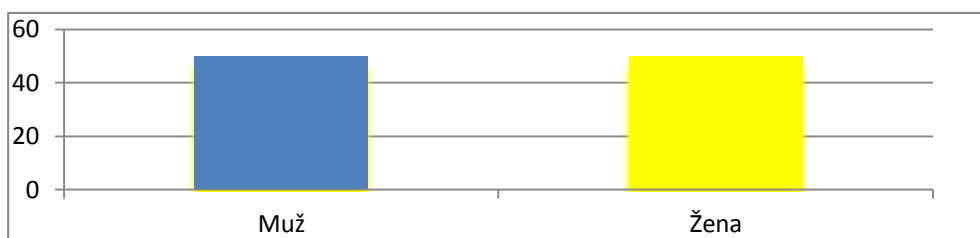
Graf č. 5: GENDEROVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ – ZŠ

	Muž	Žena	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	5	15	20
%	25	75	100

Graf č. 6: GENDEROVÉ SLOŽENÍ RESPONDENTŮ – SŠ

	Muž	Žena	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	10	10	20
%	50	50	100

Genderové složení dotazovaných prokázalo tyto skutečnosti:

Z respondentů tvořily ženy v MŠ 95%, na úrovni ZŠ 75% a na SŠ 50%.

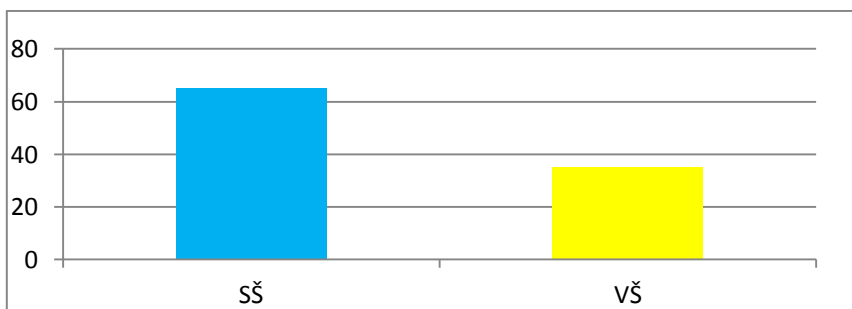
Závěr:

Výsledky korespondují se statistickým zjištěním ÚIV (ze Statistické ročenky školství 2012/2013), podle kterého pracuje v celorepublikovém součtu v MŠ 99,6% žen, na úrovni ZŠ 84,24% žen a ve SŠ 59,69% žen. I v oblasti genderového složení respondentů lze předpokládat, že naše zjištění se opírá o vzorek učitelů odpovídající celostátním hodnotám. (Ministerstvo školství, 2013, [online])

Podíl učitelů - mužů narůstá vzhledem k vyššímu stupni vzdělání (největší podíl učitelů-mužů je ve středním stupni vzdělávání). Důvodem může být vyšší společenské ohodnocení příslušných školských stupňů, na kterých muži působí.

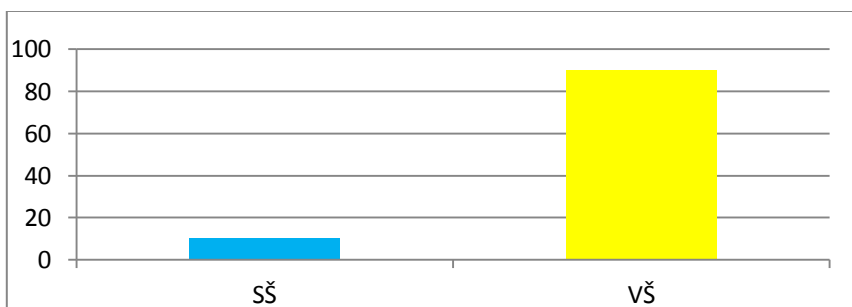
Graf č. 7: DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ – MŠ

	SŠ	VŠ	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	13	7	20
%	65	35	100

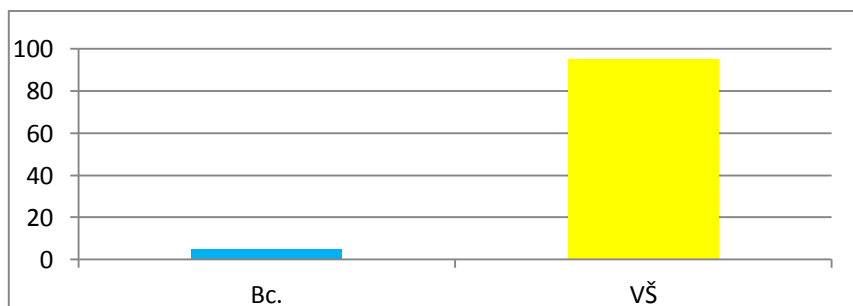
Graf č. 8: DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ – ZŠ

	SŠ	VŠ	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	2	18	20
%	10	90	100

Graf č. 9: DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ – SŠ

	Bc.	VŠ	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	1	19	20
%	5	95	100

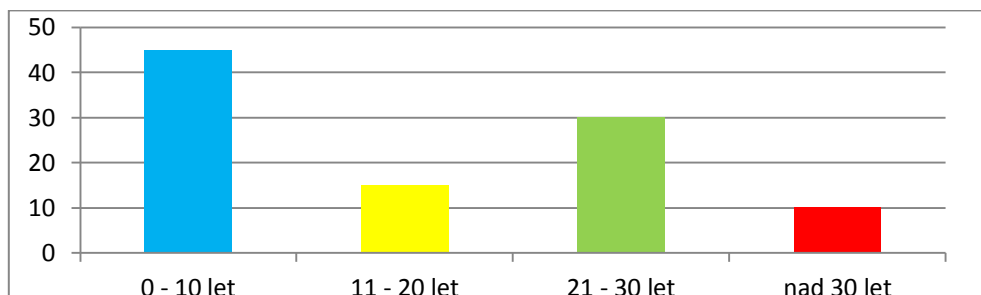
Dosažené vzdělání dotazovaných prokázalo tyto skutečnosti:

Z dvaceti respondentů – učitelů MŠ má středoškolské vzdělání 65% a vysokoškolské vzdělání 35%, z učitelů ZŠ je poměr VŠ vzdělání 90% oproti 10% SŠ vzdělání; ještě vyšší je celková úroveň vzdělání učitelů SŠ – zde dosáhl 1 respondent titulu bakalář, ostatní (95%) vysokoškolského vzdělání.

Dosažené vzdělání nebylo v dotazníku dáno do přímého vztahu s kvalifikovaností učitelů pro dané stupně poskytovaného vzdělání, pro interpretaci výsledků a porovnání s celostátními hodnotami proto nevyužíváme. Dosažení středoškolského vzdělání u učitelů MŠ a nižšího vysokoškolského je dáno tradicí, která respektovala SŠ vzdělání jako odpovídající kvalifikaci. Tato skutečnost přetrvává a vysokoškolské vzdělání, pro které se objevily možnosti v 80. letech 20. století však již ukazuje vzrůstající tendenci. 35% vysokoškolské vzdělání učitelů MŠ je již poměrně značné zvýšení úrovně. VŠ vzdělání je od roku 1945 povinnost a je proto překvapivé, že i na ZŠ a dokonce i na SŠ lze dle dotazníku nalézt učitele se středoškolským vzděláním.

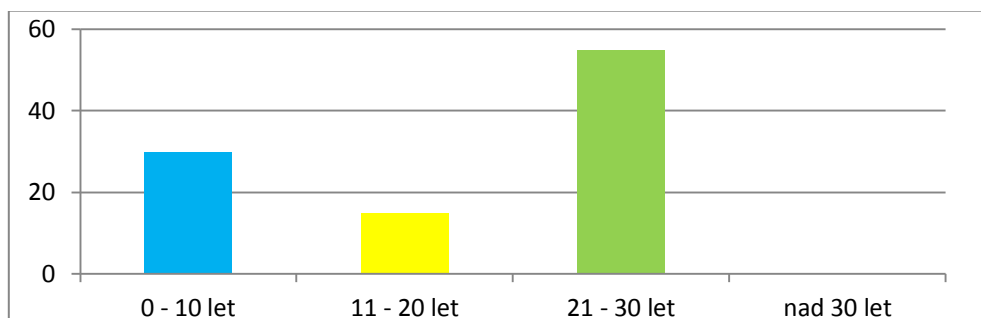
Graf č. 10: DÉLKA PRAXE RESPONDENTŮ – MŠ

	0 – 10 let	11 – 20 let	21 – 30 let	nad 30 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	9	3	6	2	20
%	45	15	30	10	100

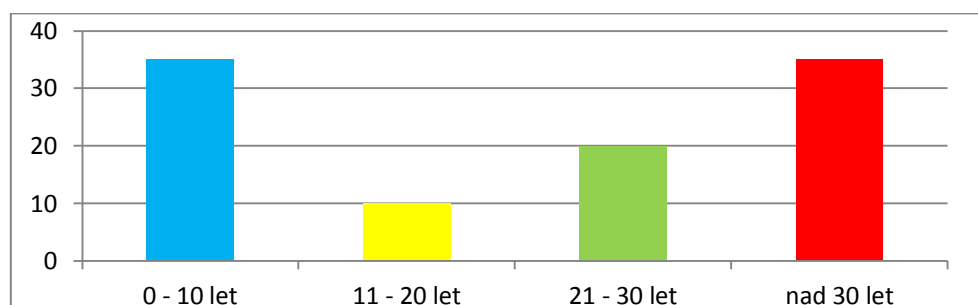
Graf č. 11: DÉLKA PRAXE RESPONDENTŮ – ZŠ

	0 – 10 let	11 – 20 let	21 – 30 let	nad 30 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	6	3	11	0	20
%	30	15	55	0	100

Graf č. 12: DÉLKA PRAXE RESPONDENTŮ – SŠ

	0 – 10 let	11 – 20 let	21 – 30 let	nad 30 let	Celkem
Konečný počet distribuovaných dotazníků	7	2	4	7	20
%	35	10	20	35	100

Dosažená praxe respondentů ukázala tyto skutečnosti:

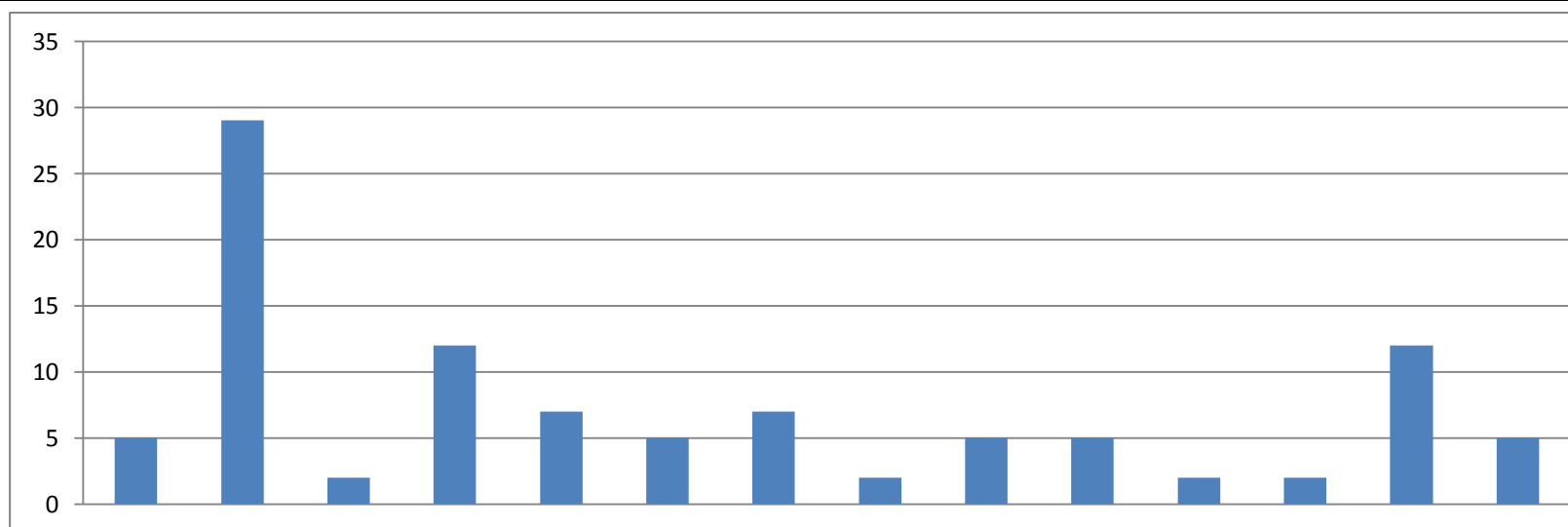
Složení respondentů na jednotlivých stupních poskytovaného vzdělávání vzhledem k jejich praxi je značně nerovnoměrné: největší skupinu učitelů v MŠ tvoří respondenti s praxí do 10 let. V ZŠ s praxí mezi 21-30 lety a na SŠ jsou to 2 skupiny učitelů – s praxí do 10 let a pak s praxí nad 35 let. Zde s celostátními výsledky (viz Výroční zpráva ČŠI za rok 2012/13) koresponduje (a to jen částečně) 45% podíl učitelů MŠ s praxí do 10 let – v celostátním měřítku je podíl začínajících pedagogických pracovníků s praxí do 3 let v MŠ 17,4% (oproti nižším hodnotám na ZŠ - 8,5% a na SŠ - 7,7%). (Česká školní inspekce, 2013 [online], s. 160)

Závěr:

Vzhledem k rozdílným východiskům nelze porovnat složení respondentů našeho výzkumu s ohledem na délku dosažené praxe.

Položka č. 1a: „Které myšlenky Jana Amose Komenského se Vám vybavují a spojují s jeho jménem?“ - MŠ

	ne instituce, ale rodinná výchova	škola hrou, názornost	učení jazyků hrou	všechny děti vzdělatelné	činn. výuka, výuka praxí	od jednod. ke složitějšímu, přiměřenost věku	kázeň ve třídě	vzdělání jako převýchova lidstva	komplexnost vzdělávání	stálé vzděl. učitelů	vytvoření školských stupňů	dítě jako stromek	tresty pouze za kázeň, ne za neznalost	důraz na nábož., víru	Celkem
Frekvence	2	12	1	5	3	2	3	1	2	2	1	1	5	2	42
%	5	29	2	12	7	5	7	2	5	5	2	2	12	5	100

Z pohledu učitelů MŠ je v naprosto převažující míře uváděna zásada školy hrou spojená s požadavkem názornosti. Na dalších dvou místech se objevuje otázka vzdělávání všech dětí a používání trestů pouze za nekázeň, nikoli za neznalost. Shodně se na dalších dvou místech v pořadí objevuje požadavek činnostní výuky/výuky praxí a požadavek na kázeň ve třídě.

Je patrné, že myšlenka názornosti, vyučování hrou a praktickou činností rezonuje v myslích českých učitelů nejvíce a dá se předpokládat, že jedním z důvodů je, že i současné pojetí předškolního vzdělávání tyto požadavky stanovuje (viz Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání):

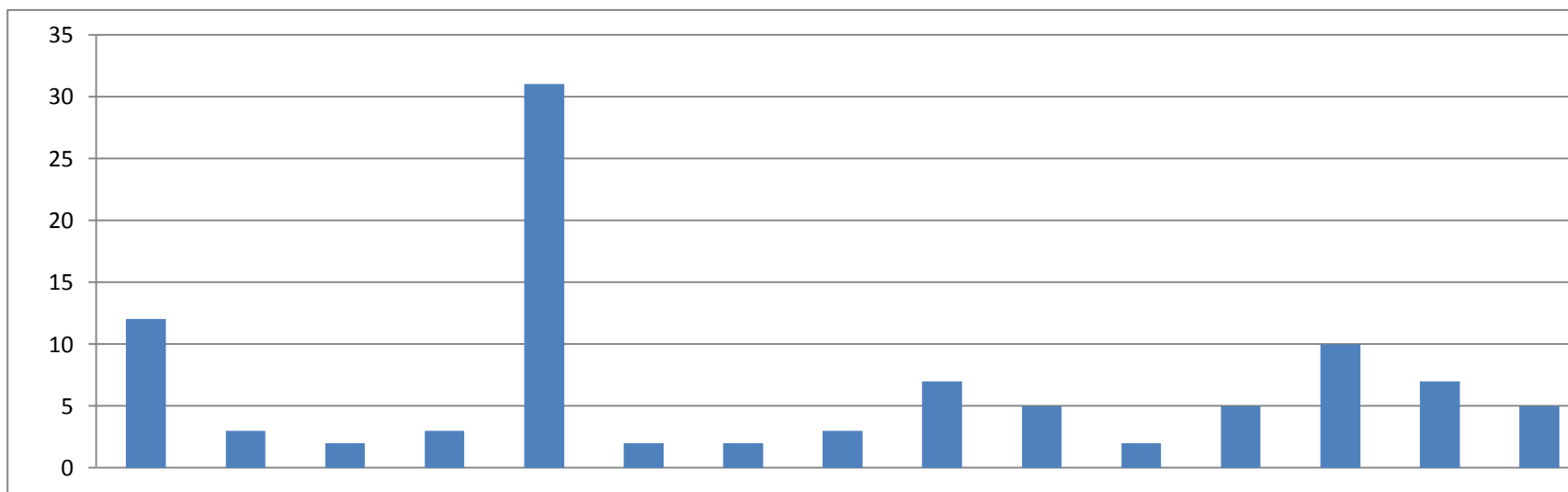
„Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající metody a formy práce. Vhodné jsou metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti. Ve vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů a poskytovat dítěti dostatek prostoru pro spontánní aktivity a jeho vlastní plány. Učební aktivity by proto měly probíhat především formou nezávazné dětské hry, kterou se dítě zabývá na základě svého zájmu a vlastní volby“.
(VÚP v Praze, 2006a, s. 8-9)

Naopak v otázce kázně je patrná znalost Komenského požadavku na poměrně přísnou kázeň, který umožňoval v krajních případech i tělesný trest, což v dnešních mateřských školách možné není.

Je potěšující, že řada učitelů MŠ vzpomněla požadavek Komenského na vzdělávání všech, což byl požadavek dobově podmíněný, kdežto v dnešní době již naprosto reálný. Na úrovni MŠ uvažuje současná pedagogická odborná veřejnost dokonce i povinné docházce v období posledního roku před nástupem k základnímu vzdělávání.

Položka č. 1a: „Které myšlenky Jana Amose Komenského se Vám vybavují a spojují s jeho jménem?“ - ZŠ

	vzdělání všech dětí	přínosné pedagog. zásady	kázeň. tresty	cestování po světě po skončení vzdělávání	škola hrou, názornost	univ. vzdělání	ilustr. učebnice	celoživotní vzděl., sebevzdělání	aktivita dětí	důraz na jazyky	náboženství	přiměřenost	systematicnost, od jednoduššího ke složitějšímu	opakování matka moudrosti	smyslovost	Celkem
Frekvence	7	2	1	2	18	1	1	2	4	3	1	3	6	4	3	58
%	12	3	2	3	31	2	2	3	7	5	2	5	10	7	5	100

Rovněž učitelé základních škol uvedli jako nejčastější odpověď Komenského zásadu škola hrou ve spojení s názorností ve výuce. Mezi další dvě nejvíce zmiňované zásady uvedli Komenského požadavek na vzdělávání všech dětí a na třetím místě se objevil pohled na systematickosti ve vzdělávání – od jednoduššího ke složitějšímu. Mezi přední odpovědi ještě patří aktivita dětí a opakování matka moudrosti.

Systematickosti, činnosti a praktický charakter výuky i princip hledání a objevování je pro současné české základní školství stále cílem:

„Základní vzdělávání na 1. stupni usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.“ (VÚP v Praze, 2006b, s. 12)

Obdobně jako u učitelů MŠ zmiňují i učitelé ZŠ Komenského požadavek na vzdělání všech dětí. V podobě povinné devítileté docházky je tento požadavek v České republice již trvalou skutečností.

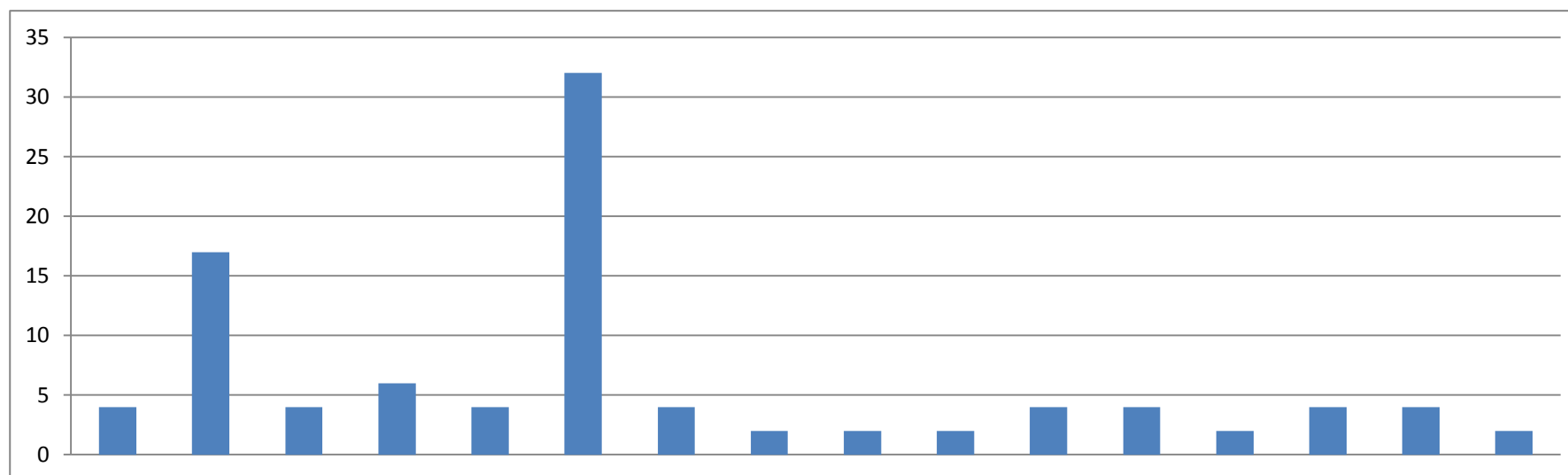
Stejně tak požadavek na stálé procvičování a opakování je pevně zakořeněn v praxi českých škol. Česká školní inspekce ČR ve své Výroční zprávě za rok 2012/13 při hodnocení hospitovaných hodin na ZŠ konstatuje:

„Systematické opakování a procvičování základního učiva spolu s procvičováním numerického počítání bylo zařazeno ve většině hospitovaných hodin. Nezařazení opakování a procvičování základního učiva se vyskytlo jen ve velmi malém podílu hospitací (7 %).“

(Česká školní inspekce, 2013 [online], s. 47)

Položka č. 1a: „Které myšlenky Jana Amose Komenského se Vám vybavují a spojují s jeho jménem?“ - SŠ

	stanovení školských stupňů, studium dle věku	vzdělav. všech, koedukace	cestování po ukonč. vzdělání	těles. tresty	výuka náboženství, víra	škola hrou, názor-nost	znalost cizích jaz.	univerzálnost vzdělání	biflování nahrazeno obrázky	celož. vzdělávání	zásady metody práce učitele	přiměřenost	pansofické snahy	opakování	systematicnost, od jednoduššího ke složitějšímu	kázeň	Celkem
Frekvence	2	8	2	3	2	15	2	1	1	1	2	2	1	2	2	1	47
%	4	17	4	6	4	32	4	2	2	2	4	4	2	4	4	2	100

Škola hrou a názornost ve výuce byla nejfrekventovanější odpovědí i u učitelů středních škol. Mezi učiteli všech stupňů dokonce dosáhla nejvyššího procenta (32%). Jako druhá nejčastěji zmiňovaná se v našem výzkumu objevila myšlenka Komenského na vzdělávání všech, kterou učitelé SŠ ještě doplnili požadavkem koedukace. Již v poměrně malé míře – v 6% - zmínili respondenti Komenským připouštěnou možnost tělesných trestů.

Snad nejvýraznějším rozdílem mezi Komenského školou latinskou a naší současnou střední školou je v přístupu ke vzdělávání obou pohlaví. Škola latinská byla určena pouze chlapcům, dnešní SŠ umožňují genderově vyrovnaný přístup. Zde se zcela očekávatelně projeví učitelé SŠ, když nepomněli zmínit koedukaci.

Myšlenky J. A. Komenského v myslích českých učitelů:

Jako jednoznačně nejutkvělejší myšlenka Jana Amose Komenského se tak v myslích českých učitelů MŠ, ZŠ i SŠ ukázala myšlenka **školy hrou spojená s pedagogickou zásadou názornosti**. V odpovědích učitelů MŠ rezonovala v 29%, na úrovni ZŠ v 31% a na SŠ 32%. Vyrovnanost těchto výsledků svědčí podle našeho názoru o trvalém zakódování této pedagogické zásady Jana Amose Komenského v české pedagogické praxi (Jan Amos Komenský tuto svou zásadu stanovuje v Zásadě VIII. kapitoly XVII. Základy snadnosti při vyučování a učení Didaktiky velké (viz kapitola Hlavní pedagogické názory)

Nejen tradiční, ale i alternativní vzdělávací směry v České republice vycházejí z principů názornosti. Příkladem může být program ZAČÍT SPOLU, který prostor ve třídě charakterizuje takto:

„Proto stěny třídy i chodeb maximálně využíváme k prezentaci výsledků individuální, skupinové i společné práce dětí. Při vstupu do třídy pracují podle programu Začít spolu je jasně patrné, o čem se učíme, které téma zpracováváme. Takto doplněné prostředí poskytuje spoustu podnětů k nezáměrnému učení. Děti mají neustále na očích produkty práce vlastní i práce druhých.“ (Krejčová, Kargerová, 2003, s. 69)

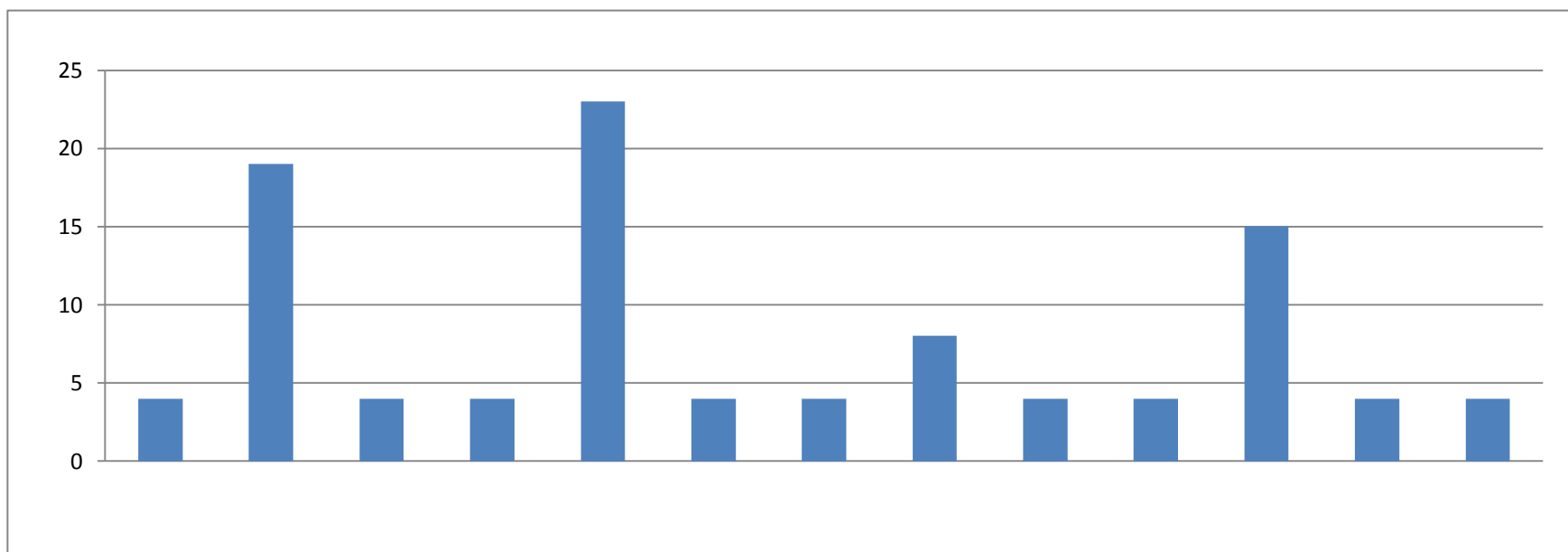
Dovozujeme z uvedených výsledků dotazníků i z citací výše zmíněných textů, že **škola hrou a zásada názornosti** se stala pro českou odbornou i praktikující učitelskou obec jednou ze základních pedagogických zásad převzatou z díla Jana Amose Komenského a to zásadou přetrvávající v myslích učitelů dodnes.

Druhou nejčastěji zmiňovanou myšlenkou Jana Amose Komenského v dotaznících respondentů je otázka **vzdělávání všech či pro všechny**. V odpovědích učitelů MŠ i ZŠ se objevila ve 12%, u SŠ v 17%. Předpokládáme, že v myslích učitelů utkvěla v souvislosti s dobovým zázemím Jana Amose Komenského, kdy vzdělávání všech realitou nebylo a porovnáním s dnešní skutečností, kdy předškolní, základní i střední vzdělání je běžné pro naprosto převažující část příslušné populace.

Ostatní respondenty zmíněné myšlenky Komenského, přinesly vzhledem k otevřené otázce velmi různorodé spektrum. Lze konstatovat, že všechny opravdu vycházely z díla Jana Amose Komenského.

Položka č. 1b: „Které z myšlenek Jana Amose Komenského jsou ještě v dnešních školách uplatňovány? Nebo již žádná?“ - MŠ

	již chodí do MŠ	škola hrou, názornost	učení jazyků hrou	dnes více teoretická výuka	vše kromě náboženství	učení s láskou a pochopením	vzájemná úcta učitelů a dětí	Většina	důležitost jazyků	přiměřenost věku	neumím posoudit, nevím	od jednoduchého ke složitějšímu	nově se učí cizí jazyk už na ZŠ	Celkem
Frekvence	1	5	1	1	6	1	1	2	1	1	4	1	1	26
%	4	19	4	4	23	4	4	8	4	4	15	4	4	100

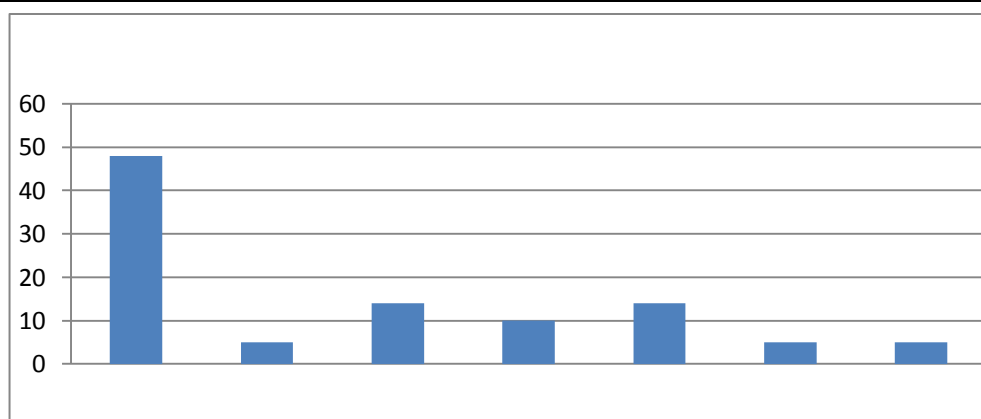
Na úrovni MŠ jsou dle sdělení takřka čtvrtiny našich respondentů (23%) uplatňovány všechny myšlenky Komenského kromě náboženství, což je očekávatelný výsledek, zvl. když dalších 8% respondentů napsalo, že uplatňují většinu Komenského myšlenek. Poněkud překvapivé je, že 15% respondentů odpovědělo, že odpověď na tuto otázku neví nebo neumí posoudit. Je možné, že tento výsledek je ovlivněn vysokou mírou zastoupení mladších učitelů v MŠ (35% v kategorii od 18 do 30%) oproti 5% či 10% v ZŠ, resp. SŠ.

Problematicku nezačlenění náboženství do současného vzdělávacího působení jsme již zmínili, výsledek tedy není překvapivý.

Překvapivé není ani to, že škola hrou či názornost hraje i v těchto odpovědích významnou roli, když je uváděno i samostatně u 19% respondentů (nikoli jako součást odpovědí „všechny“ či „většina“).

Položka č. 1b: „Které z myšlenek Jana Amose Komenského jsou ještě v dnešních školách uplatňovány? Nebo již žádná?“ - ZŠ

	všechny	všeobecně uznávané a osvědčené	názornost, hravost	hra na prvním stupni	aktivita žáků	většina	neumím posoudit	Celkem
Frekvence	10	1	3	2	3	1	1	21
%	48	5	14	10	14	5	5	100

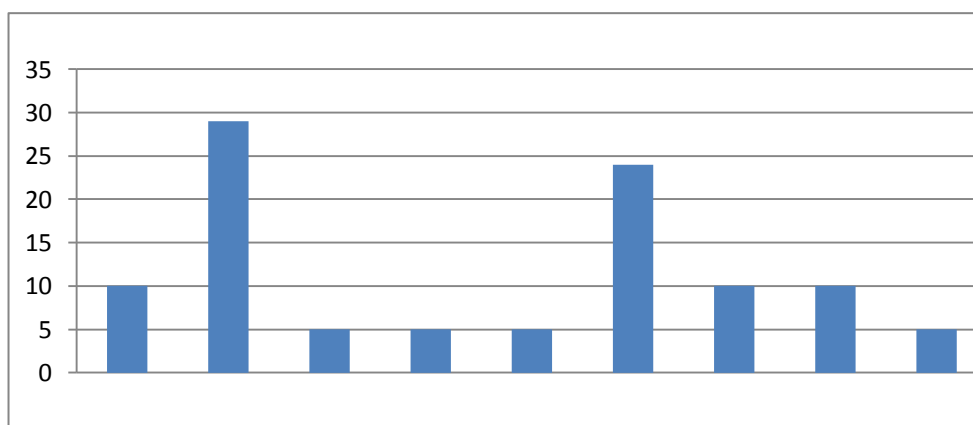
Obdobný výsledek jako v MŠ byl zjištěn u učitelů ZŠ, s tím, že uplatňování všech myšlenek Komenského konstatovalo až 48% respondentů. Může to být zapříčiněno tím, že Komenský věnoval největší část svých pedagogických prací konkrétním didaktickým

námětům (obecné zásady vyučování, metody vyučování vědám, jazykům apod.), což je učitelům ZŠ nejbližší. Zanedbatelné jistě není ani to, že většina našich respondentů ze ZŠ dosáhla vysokoškolského vzdělání (90% oproti 35% respondentů z MŠ), takže se dá předpokládat, že akademické vzdělání v oboru dějin pedagogiky zapříčinilo hlubší znalost Komenského díla a jeho větší uplatnitelnost na úrovni základního vzdělávání.

Další myšlenky uplatňované na ZŠ našich respondentů, tedy názornost, hravost (14%), aktivita žáků (14%) a hra na 1. stupni (10%) odpovídají věkovému složení žáků na tomto stupni vzdělávání a potvrzují platnost Komenského myšlenky, že „*školy mohou býti přetvořeny v lepší*“ (název Kap. XII. Didaktiky Velké), doplněné postranní poznámkou, že „*Nejsou to školy, kde by se učilo hravě, nýbrž robotárny.*“ (Komenský, 1948, s. 77)

Položka č. 1b: „Které z myšlenek Jana Amose Komenského jsou ještě v dnešních školách uplatňovány? Nebo již žádná?“ - SŠ

	rozdělení škol	vše	některé	vše, kromě víry	biflování nahrazeno obrázky	škola hrou, názornost	propojení teorie a praxe	přiměřenost, posloupnost	možná na prvním stupni	Celkem
Frekvence	2	6	1	1	1	5	2	2	1	21
%	10	29	5	5	5	24	10	10	5	100

První dvě nejčastější odpovědi učitelů SŠ korespondují s výsledky zjištění na MŠ a ZŠ (vše + vše, kromě víry – 29% + 5% a škola hrou, názornost – 24%). Pravděpodobně vyšší odborná náročnost výuky na SŠ zapříčinila jinou strukturu dalších odpovědí v pořadí. Shodně po 10%

respondentů uvedlo jako nadále uplatňovanou myšlenku Komenského propojení teorie a praxe, požadavek přiměřenosti, posloupnosti a potřebu rozdělení škol.

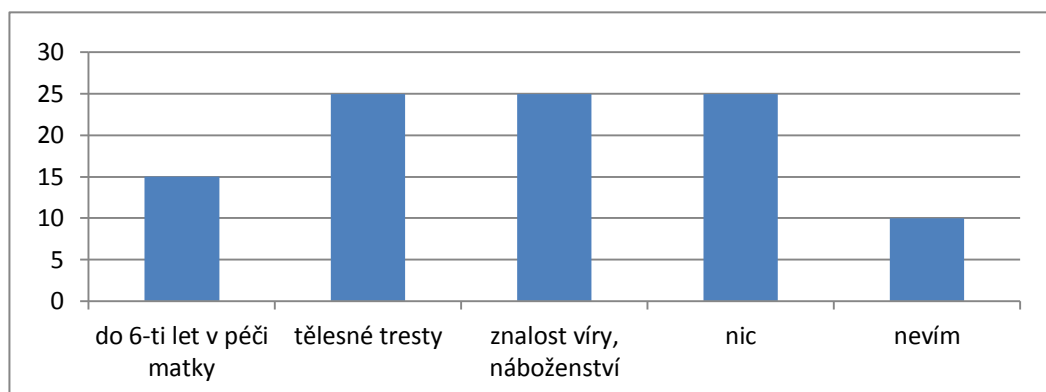
Myšlenky Jana Amose Komenského uplatňované v dnešních školách:

Z analýzy výsledků vyplývá zajímavé zjištění – respondenti ve velké míře považují všechny nebo alespoň většinu myšlenek Jana Amose Komenského za stále uplatňované na dnešních školách s tím omezením, že z daných myšlenek vyčleňují jako neaktuální otázky náboženství. Je na jedné straně potěšující, že čeští učitelé považují takřka všechny myšlenky Komenského za trvale platné, na druhé straně vyvstává otázka, zda nemůže jít o strnulost českého vzdělávacího systému. Zda jde opravdu o nadčasovou platnost Komenského myšlenek, by si zasloužilo samostatnou studii přesahující rámec této práce a mapující reálnou pedagogickou praxi samotných učitelů.

Celkově z odpovědí učitelů všech 3 stupňů lze na 2. místo nejvíce uplatňovaných myšlenek umístit myšlenky názornosti, školy hrou, event. specifikované jako „hra na 1. stupni“, což plně koresponduje s výsledky otázky 1a (viz výše).

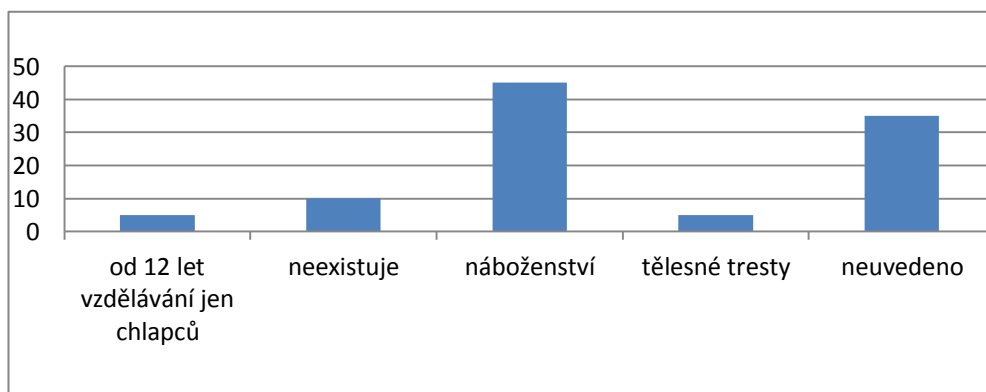
Položka č. 2: „Existuje nějaká metoda / myšlenka / tvrzení Komenského, se kterou se neztotožňujete?“ - MŠ

	dítě do 6 let v péči matky	tělesné tresty	znalost víry, náboženství	nic	nevím	Celkem
Frekvence	3	5	5	5	2	20
%	15	25	25	25	10	100

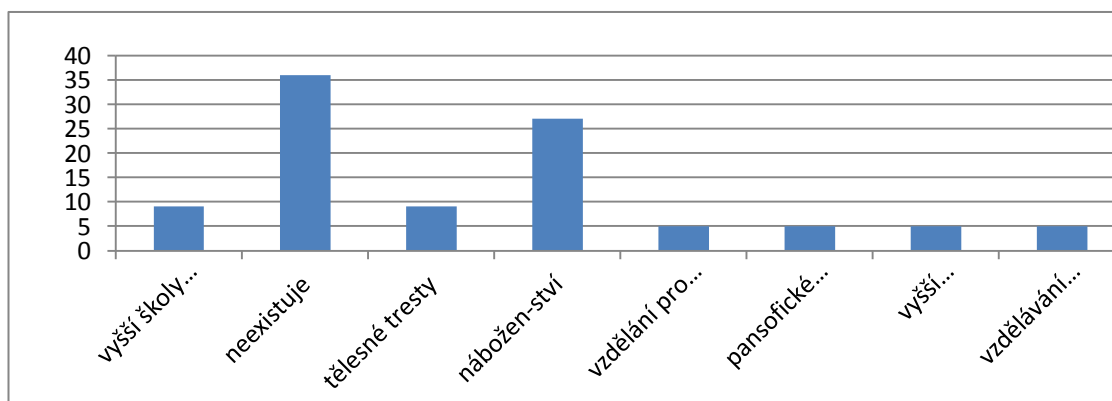
Položka č. 2: „Existuje nějaká metoda / myšlenka / tvrzení Komenského, se kterou se neztotožňujete?“ - ZŠ

	od 12 let vzdělávání jen chlapců	neexistuje	náboženství	tělesné tresty	nevedeno	Celkem
Frekvence	1	2	9	1	7	20
%	5	10	45	5	35	100

Položka č. 2: „Existuje nějaká metoda / myšlenka / tvrzení Komenského, se kterou se neztotožňujete?“ - SŠ

	vyšší školy pouze pro chlapce	ne- exi- stuje	tělesné tresty	nábožen- ství	vzděl. pro všechn y	panso- fické názory	vyšší vzděl. jen pro nadané	vzděl. dětí do 6 let pouze u matky	Celkem
Frekvence	2	8	2	6	1	1	1	22	
%	9	36	9	27	5	5	5	100	

Metody/myšlenky/tvrzení Jana Amose Komenského, se kterými se respondenti neztotožňují:

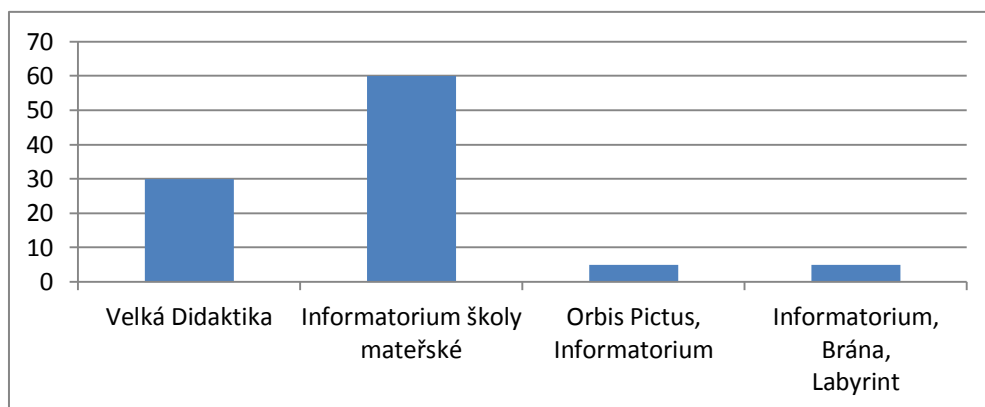
Logicky v návaznosti na předchozí zjištění odpovídali respondenti v této části dotazníku poměrně často, že neexistuje nic z myšlenek Komenského, s čím by se neztotožňovali (event. ponechali otázku bez odpovědi či odpověď zněla „nevím“).

Na dalším místě se (opět v souladu s předchozími odpověďmi respondentů) objevovalo „neztotožnění se“ se záležitostmi náboženství/víry. Zcela jistě souvisí tento postoj s nízkou mírou religiozity v České republice (podle sčítání obyvatel v r. 2001 bylo 59,04% občanů „bez vyznání“). (Brotánková, 2004, [online])

Ve větší míře na úrovni MŠ (15%) než na úrovni ZŠ (5%) a na SŠ (9%), ale přesto statisticky významně se respondenti neztotožňují s myšlenkou tělesných trestů. Byť jsou pro Komenského přijatelné pouze při nekázni, nikoli při nepochopení učiva. (viz kapitola Hlavní pedagogické názory)

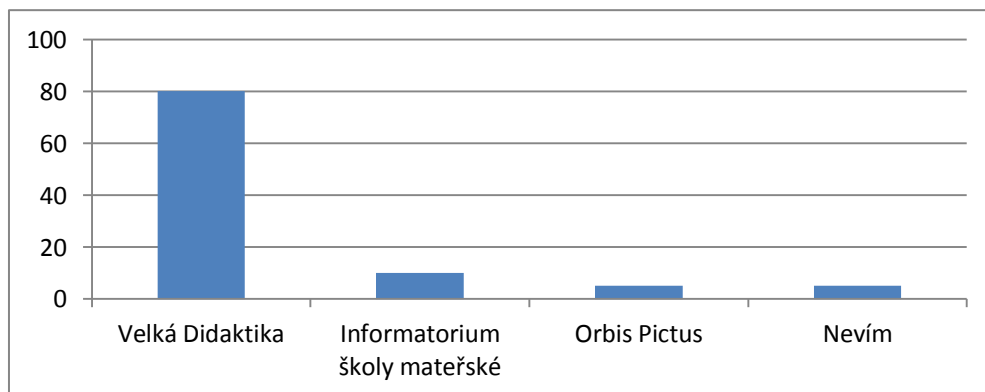
Položka č. 3: „Jak se jmenuje dílo, ve kterém se Jan Amos Komenský věnuje zásadám výchovy dětí v předškolním období?“ - MŠ

	Velká Didaktika	Informatorium školy mateřské	Orbis Pictus, Informatorium	Informatorium, Brána, Labyrint	Celkem
Frekvence	6	12	1	1	20
%	30	60	5	5	100

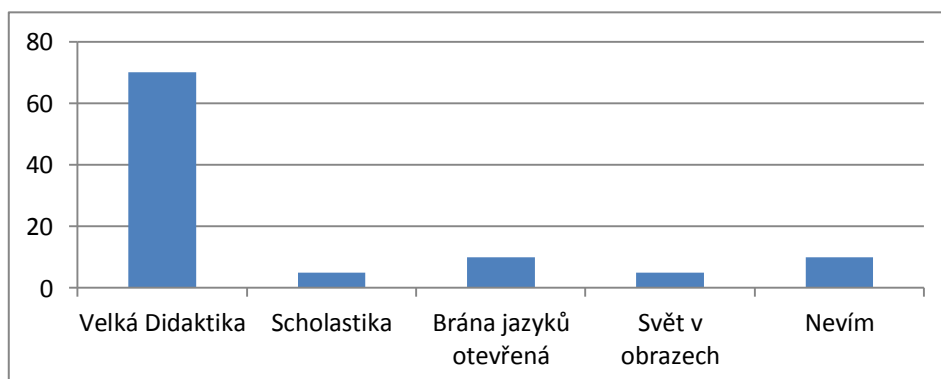
Položka č. 3: „Jak se jmenuje dílo, ve kterém se Jan Amos Komenský věnuje zásadám vzdělávání žáků?“ - ZŠ

	Velká Didaktika	Informatorium školy mateřské	Orbis Pictus	Nevím	Celkem
Frekvence	16	2	1	1	20
%	80	10	5	5	100

Položka č. 3: „Jak se jmenuje dílo, ve kterém se Jan Amos Komenský věnuje zásadám vzdělávání dětí ve škole latinské?“ - SŠ

	Velká Didaktika	Scholastika	Brána jazyků otevřená	Svět v obrazech	Nevím	Celkem
Frekvence	14	1	2	1	2	20
%	70	5	10	5	10	100

Znalost děl věnujících se zásadám výchovy dětí v předškolním období, zásadám vzdělávání žáků a zásadám vzdělávání ve škole latinské:

V odpovědích na tyto otázky (položené odlišně učitelům jednotlivých stupňů), odpověděla většina respondentů správně a prokázala tak mimo jiné jistě i to, že při vzdělávání učitelů je jejich seznamování s dílem Komenského věnována patřičná pozornost.

Učitelé MŠ v 60% uvedli jako dílo Informatorium školy mateřské, ve 30% Velkou didaktiku (což je díky zařazení kapitoly XXVIII. - Idea školy mateřské také správná odpověď).

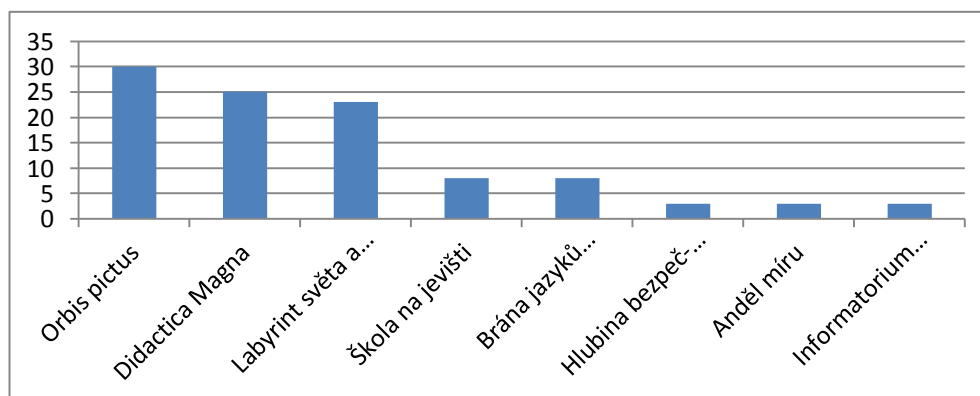
Učitelé ZŠ a SŠ uvedli jako dílo Velkou didaktiku (ZŠ 80%, SŠ 70%), učitelé SŠ přidali v 10% také dílo Brána jazyků otevřená.

Závěr:

Vzhledem k otevřené otázce (respondenti nevybírali z předem daných možností) je zjištění potěšující. Didaktické zásady jsou skutečně zaznamenány ve Velké Didaktice, v kapitole 14 – 16, proto odpověď Velká Didaktika je naprosto správná. Další odpovědi nejsou mylné, protože v dalších dílech Komenského rezonují názory na principy vyučování. Ale jedině ve Velké Didaktice je explicitně formuluje.

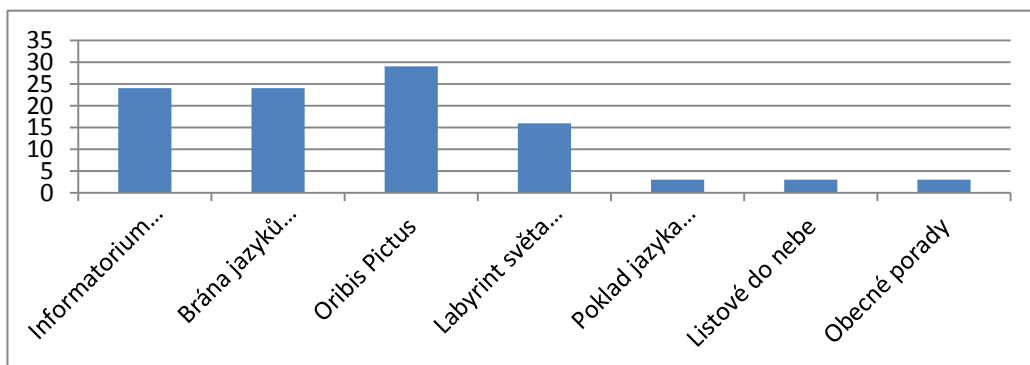
Položka č. 4: „Dovedl/a byste uvést alespoň další dvě Komenského díla?“ - MŠ

	Orbis pictus	Didactica Magna	Labyrint světa a ráj srdce	Škola na jevišti	Brána jazyků otevřená	Hlubina bezpečnosti	Anděl míru	Informatorium školy mateřské	Celkem
Frekvence	12	10	9	3	3	1	1	1	40
%	30	25	23	8	8	3	3	3	100

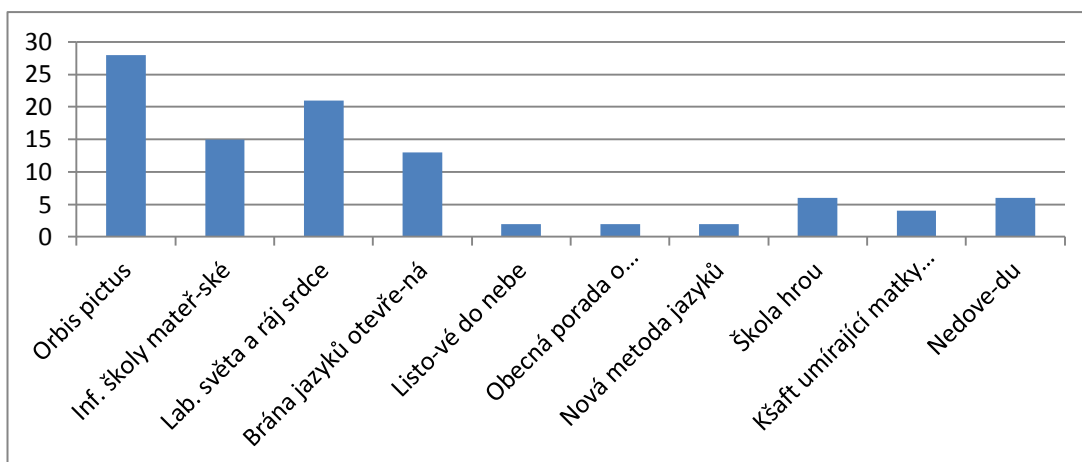
Položka č. 4: „Dovedl/a byste uvést alespoň další dvě Komenského díla?“ - ZŠ

	Informatorium školy mateřské	Brána jazyků otevřená	Oribis Pictus	Labyrint světa a ráj srdce	Poklad jazyka českého	Listové do nebe	Obecné porady	Celkem
Frekvence	9	9	11	6	1	1	1	38
%	24	24	29	16	3	3	3	100

Položka č. 4: „Dovedl/a byste uvést alespoň další dvě Komenského díla?“ - SŠ

	Orbis pictus	Inf. školy mateřské	Lab. světa a ráj srdce	Brána jazyků otevřená	Listové do nebe	Obecná porada o nápravě věcí lidských	Nová metoda jazyků	Škola hrou	Kšaft umírající matky Jednoty bratrské	Nedovedu	Celkem
Frekvence	13	7	10	6	1	1	1	3	2	3	47
%	28	15	21	13	2	2	2	6	4	6	100

Znalost dalších děl Komenského:

Obdobně jako v předcházející otázce prokázal dotazovaný vzorek učitelů MŠ, ZŠ i SŠ dobrou znalost i dalších děl Komenského.

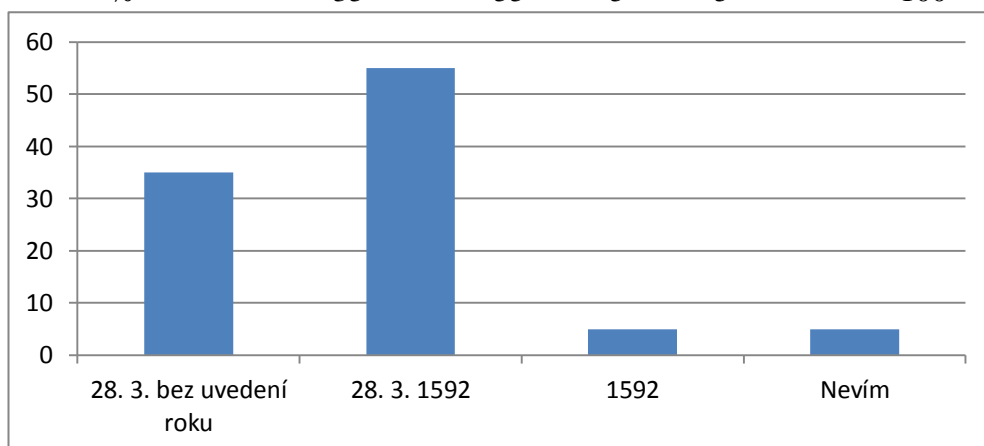
Nejvíce respondentů uvedlo dílo Orbis Pictus (MŠ 30%, ZŠ 29% a SŠ 28%), učitelé MŠ dále vzpomněli Velkou didaktiku (25%), naopak učitelé ZŠ a SŠ dílo Informatorium školy mateřské (24%, resp. 15%). Z dalších nejčastěji zmíněných děl Komenského jmenujme Bránu jazyka otevřenou a Labyrint světa a ráj srdce.

Tato prokázaná znalost vícero děl Jana Amose Komenského je zásluhou jistě nejen fakult vzdělávajících učitele, ale také zařazení osobnosti Komenského do učiva základních a středních škol nejčastěji v předmětech český jazyk a literatura a dějepis.

Ve většině dotazníků respondenti bohužel neuvedli požadovanou stručnou charakteristiku idejí jednotlivých děl. Z jejich odpovědí nicméně vyplývá, že díla Komenského mají v povědomí.

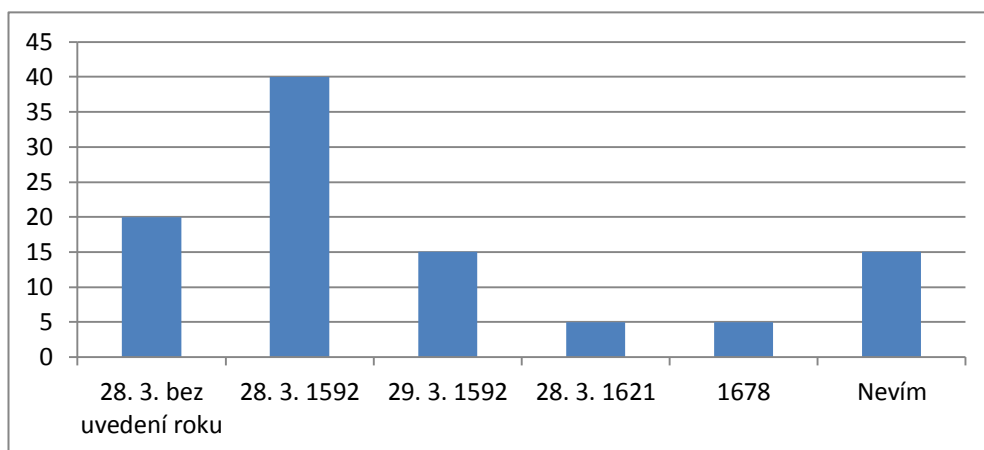
Položka č. 5a: „Kdy přesně se J. A. Komenský narodil?“ - MŠ

	28. 3. bez uvedení roku	28. 3. 1592	1592	Nevím	Celkem
Frekvence	7	11	1	1	20
%	35	55	5	5	100

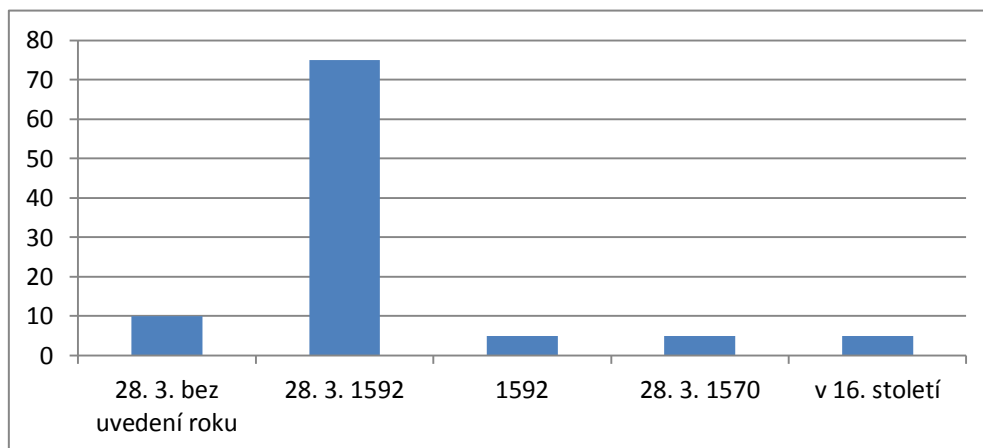
Položka č. 5a: „Kdy přesně se J. A. Komenský narodil?“ - ZŠ

	28. 3. bez uvedení roku	28. 3. 1592	29. 3. 1592	28. 3. 1621	1678	Nevím	Celkem
Frekvence	4	8	3	1	1	3	20
%	20	40	15	5	5	15	100

Položka č. 5a: „Kdy přesně se J. A. Komenský narodil?“ – SŠ

	28. 3. bez uvedení roku	28. 3. 1592	1592	28. 3. 1570	v 16. století	Celkem
Frekvence	2	15	1	1	1	20
%	10	75	5	5	5	100

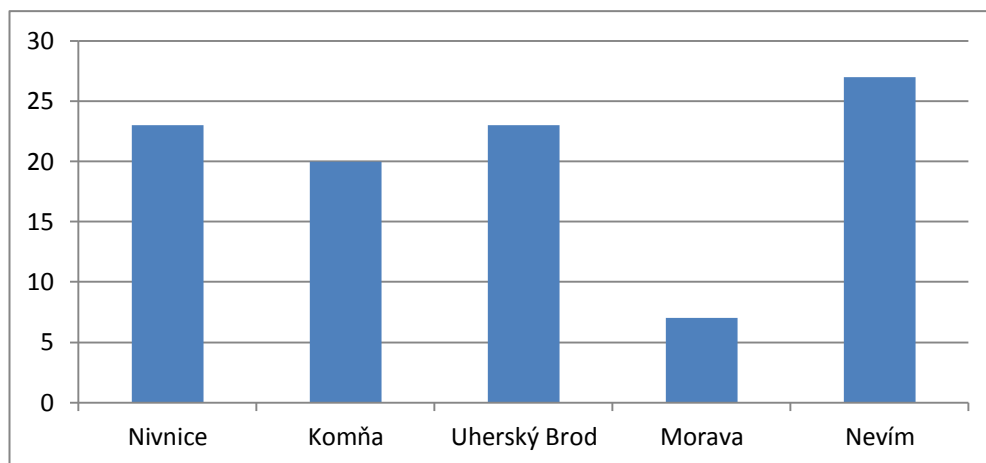
Znalost faktografických údajů ze života Jana Amose Komenského (datum narození):

Dotazovaní učitelé prokázali dobré povědomí o datu narození zakladatele české pedagogiky. Většina z nich uvedla přesné datum včetně roku (MŠ 55%, ZŠ 40%, SŠ 75%), další buď den a měsíc nebo rok (MŠ 40%, ZŠ 20%, SŠ 15%).

Vzhledem ke stavu, kdy den narození Komenského je slaven jako Den učitelů a nedávno byl vyhlášen významným dnem České republiky, je poněkud zarážející, že celkově 8 učitelů z 60 dotazovaných nebyla schopna datum narození Jana Amose Komenského přesně stanovit.

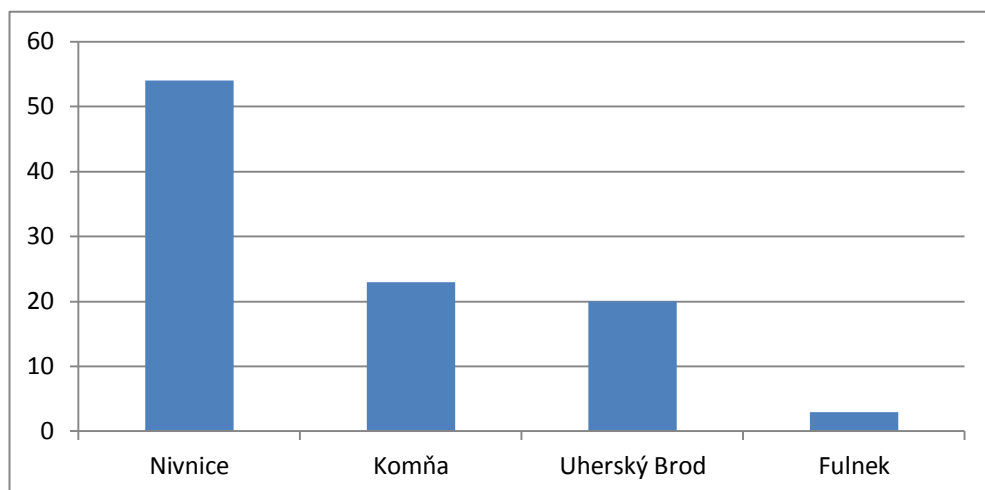
Položka č. 5b: „Víte, který místům bývá přisuzováno jeho rodiště?“ – MŠ

	Nivnice	Komňa	Uherský Brod	Morava	Nevím	Celkem
Frekvence	7	6	7	2	8	30
%	23	20	23	7	27	100

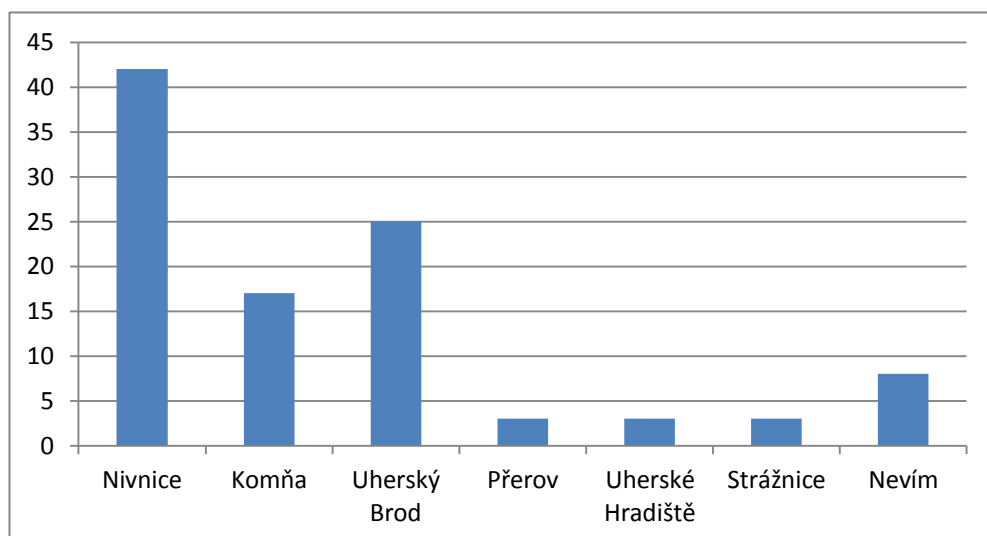
Položka č. 5b: „Víte, který místům bývá prisuzováno jeho rodiště?“ - ZŠ

	Nivnice	Komňa	Uherský Brod	Fulnek	Celkem
Frekvence	19	8	7	1	35
%	54	23	20	3	100

Položka č. 5b: „Víte, který místům bývá prisuzováno jeho rodiště?“ - SŠ

	Nivnice	Komňa	Uherský Brod	Přerov	Uherské Hradiště	Strážnice	Nevím	Celkem
Frekvence	15	6	9	1	1	1	3	36
%	42	17	25	3	3	3	8	100

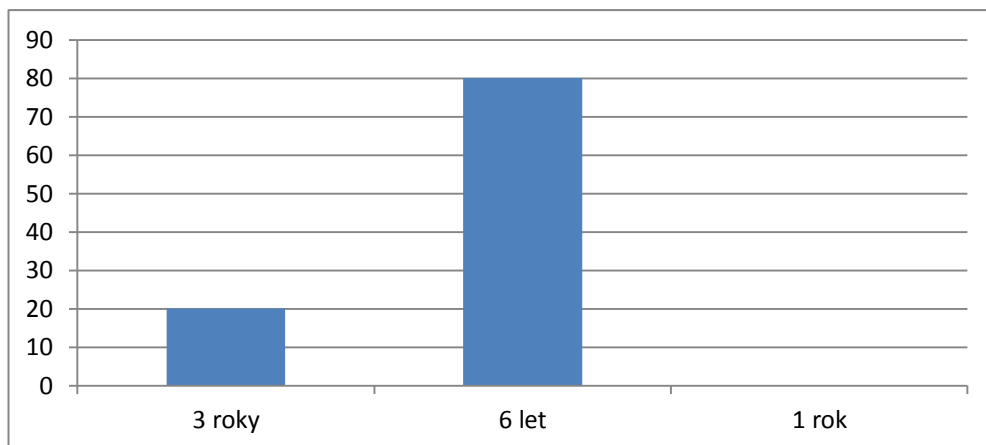
Znalost faktografických údajů ze života Jana Amose Komenského (místo narození):

V celkovém součtu většina učitelů (41x) označila za možné místo narození Komenského Nivnici, na dalším místě byl jmenován Uherský Brod (23x) a následovala Komňa (20x), což odpovídá variantám uváděným v odborné komeniologické literatuře. (viz kapitola Životní pouť Jana Amose Komenského)

Poněkud překvapivé je, že někteří z učitelů (11x) neuvedli žádné místo možného narození Jana Amose Komenského, celkově však lze konstatovat, že povědomí českých učitelů o místu narození Komenského je na dobré úrovni.

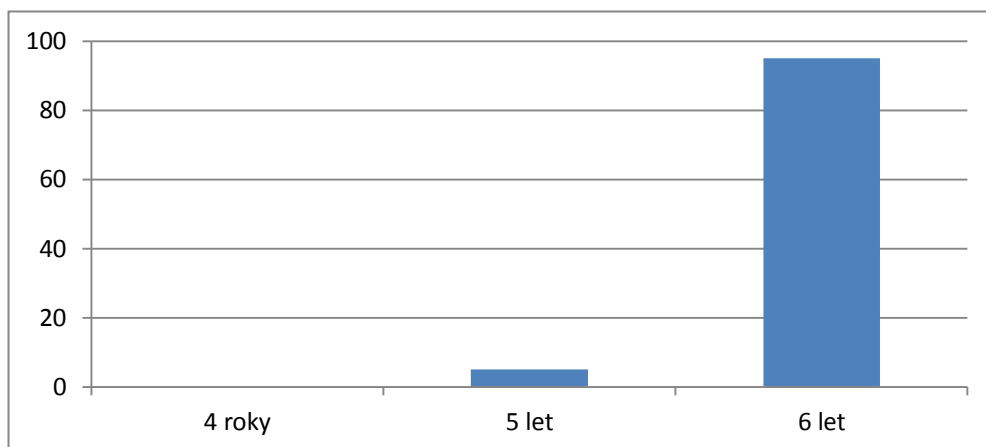
Položka č. 6: „Jak dlouhé období zahrnovala podle Komenského škola mateřská?“ – MŠ

	3 roky	6 let	1 rok	Celkem
Frekvence	4	16	0	20
%	20	80	0	100

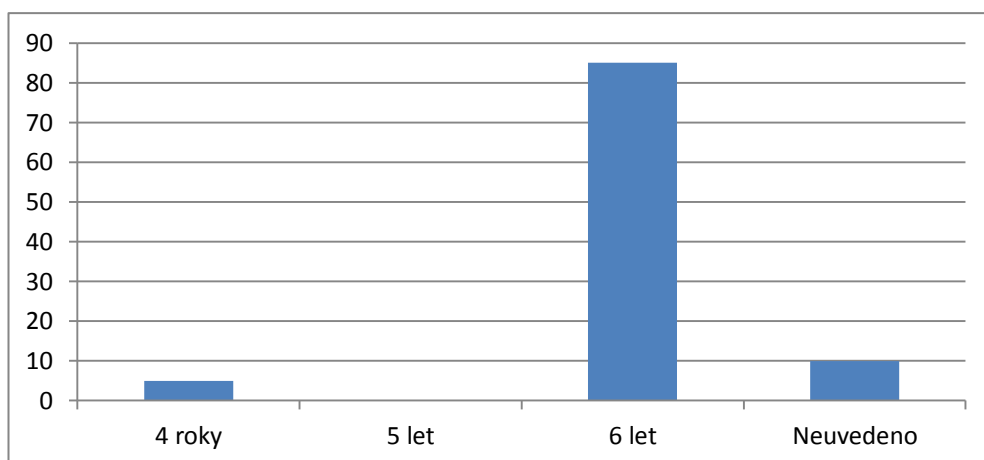
Položka č. 6: „Kolik let/tříd navrhoval Komenský pro výuku školy obecné?“ – ZŠ

	4 roky	5 let	6 let	Celkem
Frekvence	0	1	19	20
%	0	5	95	100

Položka č. 6: „Jak dlouhé období zahrnovala podle Komenského škola latinská?“ – SŠ

	4 roky	5 let	6 let	Neuvedeno	Celkem
Frekvence	1	0	17	2	20
%	5	0	85	10	100

Znalost délky jednotlivých stupňů vzdělávání podle Komenského:

Velmi dobrou znalost českých učitelů prokázal dotazník při dotazu na Komenským navrženou délkou vzdělávání na jednotlivých stupních, tedy ve škole mateřské, obecné a latinské.

Naprostá většina respondentů (v MŠ 80%, v ZŠ 95% a v SŠ 85%) správně uvedla délku 6 let. Výsledek mohl být ovlivněn uzavřeností otázky (respondenti měli na výběr vždy ze tří variant), což se prokázalo např. ve výběru varianty 3letého cyklu u školy mateřské (4 učitelé MŠ) či 4letého cyklu školy latinské (1 učitel SŠ).

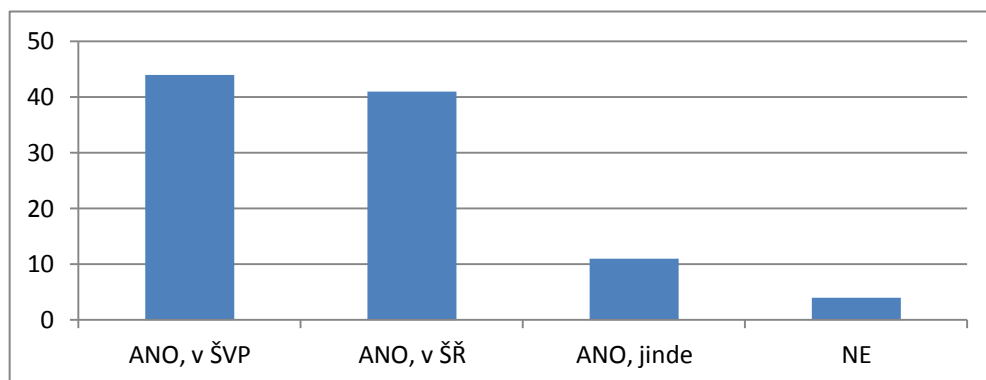
Závěr:

I přes možnou „náповědu“ formou uzavřené otázky se dá předpokládat, že čeští učitelé jsou znali Komenského rozvržení jednotlivých stupňů vzdělávacího systému.

Položka č. 7: „Jsou v některém z dokumentů Vaší školy začleněny následující činnosti stanovené Komenským v oblasti vedení dětí v mravech a ctnostech?“ - MŠ

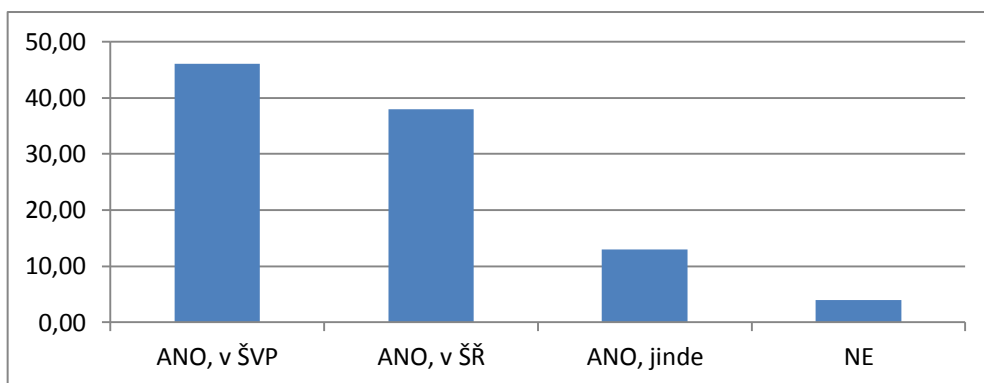
a/ VEDENÍ K POŘÁDNOSTI (tj. při jídle a pití, při oblékání)

	ANO, v ŠVP	ANO, v ŠŘ	ANO, jinde	NE	Celkem
Frekvence	12	11	3	1	27
%	44	41	11	4	100

b/ VEDENÍ K DODRŽOVÁNÍ SPOLEČENSKÝCH ZÁSAD (zdvořilost, umění pozdravit, poděkovat, podat ruku)

	ANO, v ŠVP	ANO, v ŠŘ	ANO, jinde	NE	Celkem
Frekvence	11	9	3	1	24
%	46	38	13	4	100

Začlenění činností stanovených Komenským v oblasti vedení dětí v mravech a ctnostech do současných dokumentů MŠ:

Je velmi potěšitelným výsledkem našeho zjišťování, že vybrané sledované činnosti, které Komenským navrhl v oblasti vedení dětí, se v naprosto převažující míře objevují v dokumentech (a tím předpokládáme také ve vlastní činnosti) současných mateřských škol.

U **vedení dětí k pořádnosti** se tato činnost objevuje z 96% v některém z dokumentů MŠ (ve školním vzdělávacím programu, ve školním řádě či jinde).

U **vedení dětí k dodržování společenských zásad** je tomu stejně – činnosti se v dokumentech školy objevují ve stejné míře.

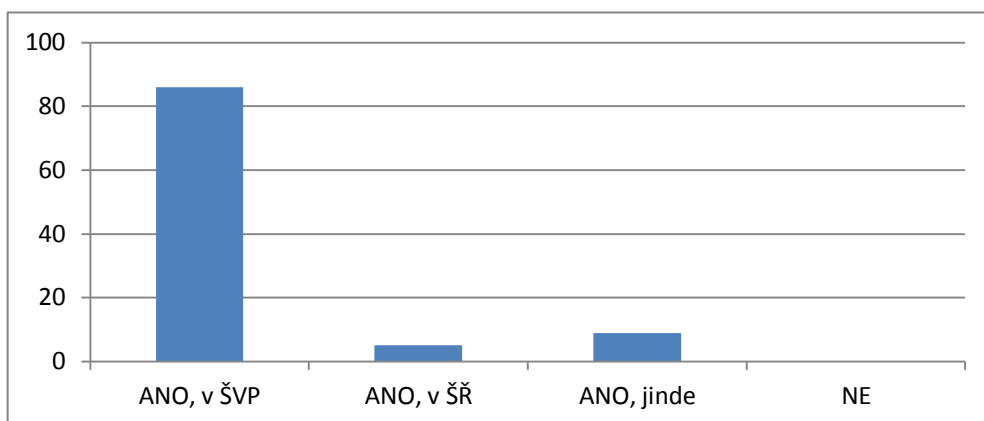
Závěr:

Ač je pravdou, že z činností navržených Komenským jsme do dotazníků zařadili požadavky očekávatelné při kultivaci dětí trvale, ukazuje se nadčasovost Komenského zásad a jeho trvalé stopy v dílech zabývajících se vzděláváním dětí do dnešních dob a celkově přijatelnost jeho požadavků v těchto dovednostech i pro moderní českou pedagogiku.

Položka č. 7: „Jsou v některém z dokumentů Vaší školy začleněny následující ideje školy obecné?“ - ZŠ

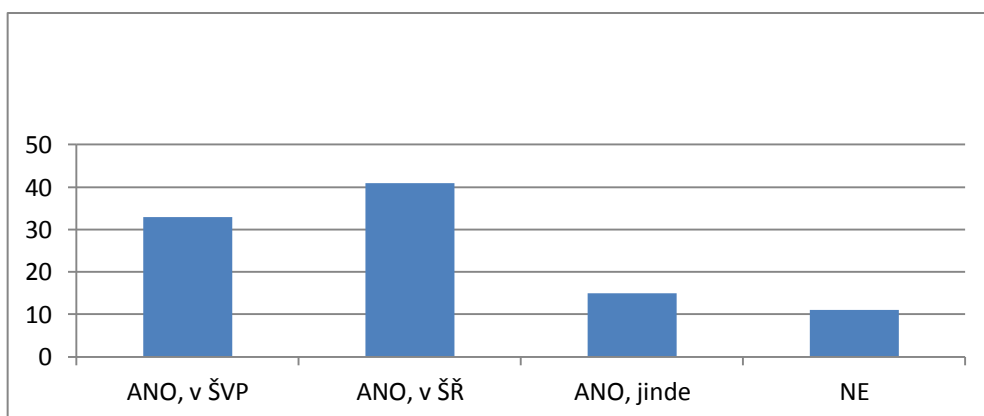
a/ VEDENÍ K VŠEOBECNÉMU VZDĚLÁNÍ

	ANO, v ŠVP	ANO, v ŠŘ	ANO, jinde	NE	Celkem
Frekvence	19	1	2	0	22
%	86	5	9	0	100

b/ VEDENÍ KE CTNOSTEM (např. vzájemná ohleduplnost)

	ANO, v ŠVP	ANO, v ŠŘ	ANO, jinde	NE	Celkem
Frekvence	9	11	4	3	27
%	33	41	15	11	100

Začlenění idejí školy obecné stanovených Komenským do současných dokumentů ZŠ:

Z vybraných idejí školy obecné se v současné základní škole v plné míře (100%) uplatňuje Komenským stanovený požadavek **vedení dětí k všeobecnému vzdělání**. V převažující míře (86%) je ve školách našich respondentů tento požadavek stanoven ve školním vzdělávacím programu, dále pak ve školním řádě či jinde.

Zařazení i do jiných dokumentů školy (tedy více i do školního řádu či jiných norem školy) se dočkal požadavek **vedení ke ctnostem** (neboli počestným mravům, jak uvádí Jan Amos Komenský ve Velké didaktice, str. 47). Zde respondenti uváděli jakožto dokument, v němž jejich škola začleňuje požadavek, nejprve školní řád (41%), následně školní vzdělávací program (33%) a poté jiný dokument (11%) - zde byla zmiňována např. třídní pravidla. Je poněkud překvapivé, že u tří učitelů ZŠ se vyskytla odpověď, která implikuje stav, kdy v žádném z dokumentů školy není začleněno vedení žáků ke ctnostem typu vzájemné ohleduplnosti.

Závěr:

Vzhledem k tomu, že jak školní vzdělávací programy, tak školní řády jednotlivých škol, vycházejí z jim „nadřazených“ dokumentů (Rámcový vzdělávací program, resp. Školský zákon), dá se předpokládat, že se výše uvedené požadavky nacházejí již v těchto státem vydaných normách.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání se jako jeden z cílů základního vzdělávání stanovuje:

„vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi“ (VÚP, 2006b, s. 13)

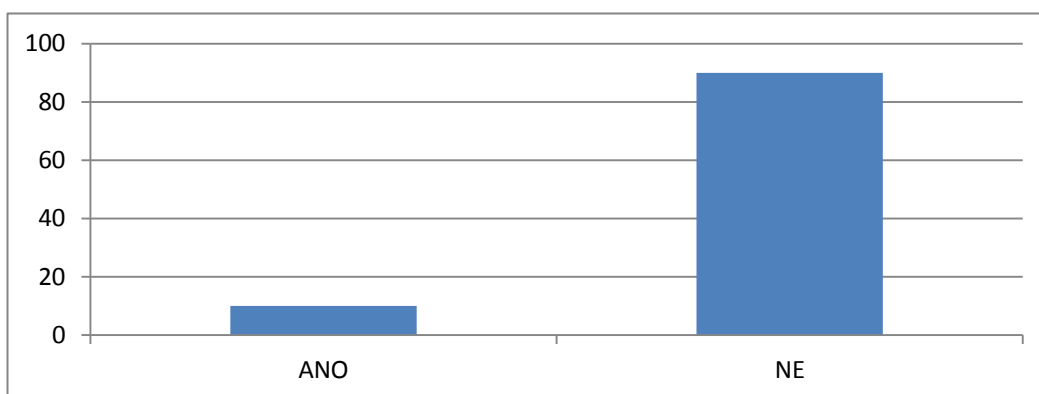
Školský zákon stanovuje, že vzdělávání je založeno (mimo jiné) na zásadách *„vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání“* (Školský zákon, str. 2)

I zde se tím pádem prokazuje trvalá platnost Komenského myšlenek, stanovených v 17. století a oslovujících i společnost stolení jednadvacátého.

Položka č. 7: „Jsou ve vaší střední škole stanoveny požadavky, které formuloval Komenský ve svém nástinu školy latinské?“ - SŠ

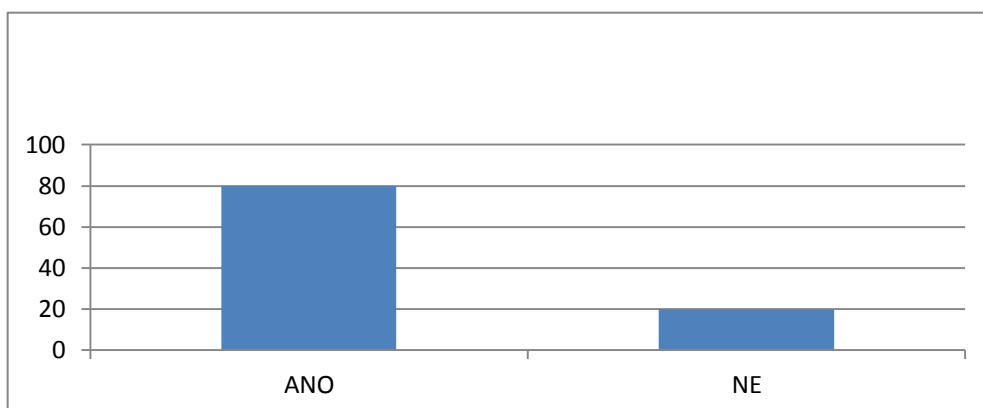
a/ VÝUKA 1 MATEŘSKÉHO A DALŠÍCH 3 CIZÍCH JAZYKŮ

	ANO	NE	Celkem
Frekvence	2	18	20
%	10	90	100

b/ ZÍSKÁNÍ PEVNÝCH ZÁKLADŮ ZE VŠECH OBLASTÍ VZDĚLÁNÍ

	ANO	NE	Celkem
Frekvence	16	4	20
%	80	20	100

Začlenění požadavků stanovených Komenským v nástinu školy latinské do současných dokumentů SŠ:

Požadavek Komenského na vzdělávání v mateřském a ve stejné chvíli v dalších třech cizích jazycích (latinském, řeckém a hebrejském) vycházel jistě z tehdejší reality: vzdělávání ve škole latinské nebyla míněna obecně pro veškerou mládež, nýbrž jen pro „*jinochy, kteří touží po něčem vyšším, než jsou řemesla*“ (Komenský, 1948, s. 215) a nazýval tyto školy gymnázii.

Komenský svůj požadavek upřesnil v nástinu školy latinské, že jinochové mají „*jazykové vztahy vyjadřovat jazykem latinským a mateřským dokonale, řecky pak a hebrejsky podle potřeby*“ (Komenský, 1948, s. 228)

V porovnání s požadavky Komenského je jen na některých dnešních našich gymnáziích vyžadována výuka 3 cizích jazyků, jak o tom svědčí výsledky našeho dotazníku (pouze 2 kladné odpovědi z gymnázií), zbytek 18 škol, mezi nimi i gymnázia, tuto variantu nepopisují.

Závěr:

Požadavek Komenského byl dobově determinován (latina jako jazyk středověku, omezený počet studentů gymnázií), dnešní tendence Evropské unie posilují význam vícejazyčnosti požadavkem znalosti nejméně 2 cizích jazyků:

„Vyvrcholením těchto snah bylo vydání Akčního plánu pro léta 2004–2006, který konkrétně rozpracovává podporu jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti. Jedním z hlavních cílů Akčního plánu je podpora mateřského jazyka plus dvou dalších cizích jazyků. Na tento dokument zareagovala Česká republika vydáním Národního plánu výuky cizích jazyků na léta 2005–2008, v němž je vícejazyčnost jedním z hlavních principů, který je podporován jednotlivými aktivitami.“ (Sladkovská, Šmídová, 2010, [online])

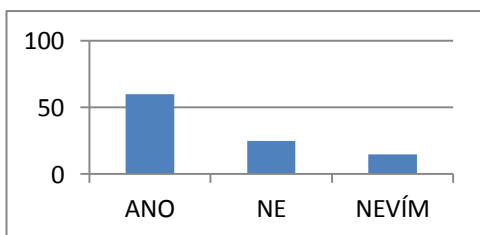
Položka č. 8 (MŠ):

Požadoval podle Vašeho názoru Komenský, aby děti byly v období do 6 let věku cvičeny v těchto dovednostech?

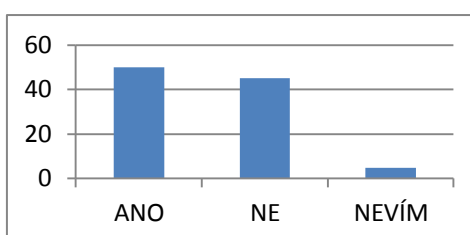
Obsahuje program Vaší MŠ cvičení dětí v těchto dovednostech?

a/ DOVEDNOST NAPOČÍTAT DO 20

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	12	5	3	20
%	60	25	15	100

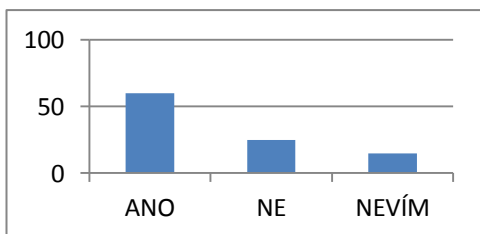

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	10	9	1	20
%	50	45	5	100

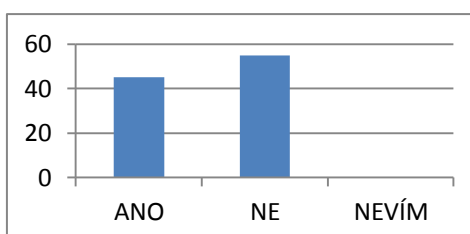

b/ DOVEDNOST ROZLIŠOVAT SUDÉ A LICHÉ

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	12	5	3	20
%	60	25	15	100

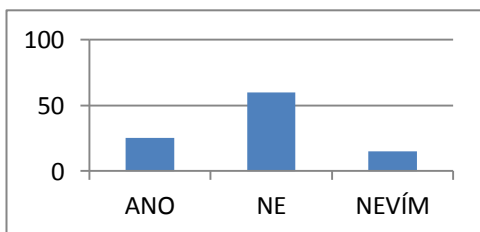

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	9	11	0	20
%	45	55	0	100

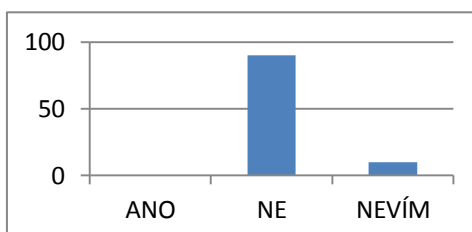

c/ DOVEDNOST SČÍTAT S PŘECHODEM PŘES 10

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	5	12	3	20
%	25	60	15	100

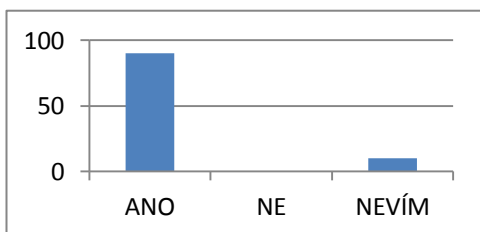

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	0	18	2	20
%	0	90	10	100

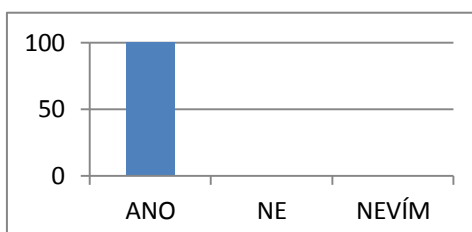

d/ DOVEDNOST ZPAMĚTI NĚCO ZAZPÍVAT

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	18	0	2	20
%	90	0	10	100

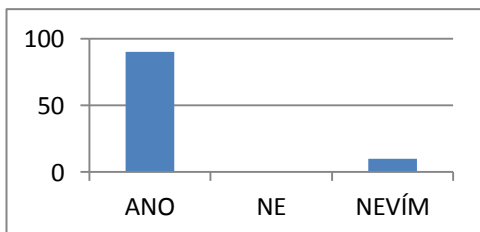

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	20	0	0	20
%	100	0	0	100

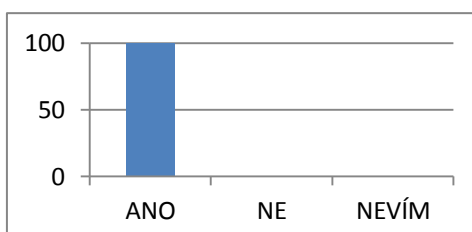

e/ DOVEDNOST ZPAMĚTI NĚCO ZARECITOVAT

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	18	0	2	20
%	90	0	10	100

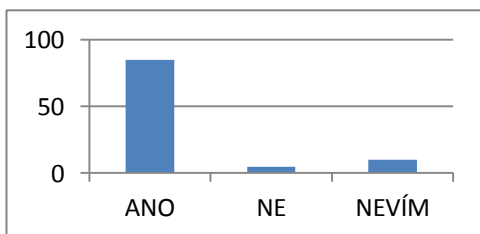

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	20	0	0	20
%	100	0	0	100

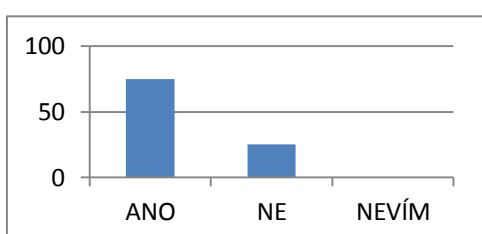

f/ DOVEDNOST ZÁKLADNÍCH ŘEMESLNÝCH PRACÍ

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	17	1	2	20
%	85	5	10	100

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	15	5	0	20
%	75	25	0	100

Požadavky Komenského na cvičení dětí ve věku do 6 let v konkrétních dovednostech a požadavky současné MŠ:

V některých oblastech se Komenského požadavky školy mateřské shodují s požadavky současné institucionální výchovy v mateřských školách – jde především o dovednosti v oblastech trénování paměti, tedy v dovednosti z paměti něco zazpívat a něco zarecitovat: zde se vždy pohybujeme v rozsahu 90% (odhad Komenského požadavku) a 100% (současné požadavky). Obdobně se přibližuje odhad Komenského požadavku a současné skutečnosti v MŠ v oblasti dovedností základních řemeslných prací (75% x 85%).

Zdá se, že náročněji stanovoval požadavky Komenský v matematických dovednostech:

- Komenský předpokládal dovednost napočítat do 20; odhad respondentů zde byl pouze 60% a dnešní stav MŠ signalizuje tento požadavek jen v polovině z nich
- Komenský předpokládal dovednost rozlišovat sudé a liché; odhad respondentů zde byl 60% a dnešní stav v MŠ signalizuje tento požadavek u 45% respondentů

Sčítání s přechodem přes 10 Komenský ve škole mateřské nepředpokládal a ani současné MŠ jej nepožadují.

Výroční zpráva České školní inspekce ČR za rok 2012/13 konstatovala, že rozvoj předmatematických dovedností je ve ŠVP začleněn, z hospitací vyplynulo, že se děti orientují v číselné řadě do 6. (Česká školní inspekce, 2013 [online], s. 21-22)

Závěr:

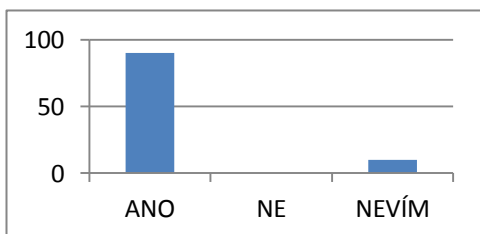
Z výsledků dotazníků vyplývá shoda požadavků Komenského a současných MŠ asi v polovině oblastí, mírně vyšší náročnost stanovuje Komenský pro oblast matematickou.

Položka č. 8 (ZŠ):

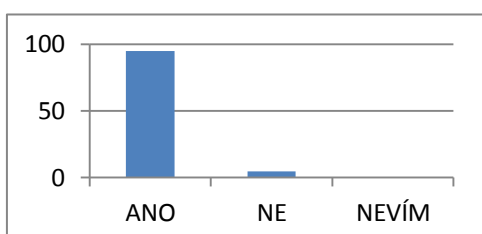
Požadoval podle Vašeho názoru Komenský, aby děti byly v období školy obecně cvičeny v těchto dovednostech? Obsahuje program Vaší ZŠ cvičení dětí v těchto dovednostech?

a/ NEJDŘÍVE PSÁT ČITELNĚ, AŽ POTÉ RYCHLE A SPRÁVNĚ PODLE PRAVIDEL MLUVNICE

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	18	0	2	20
%	90	0	10	100

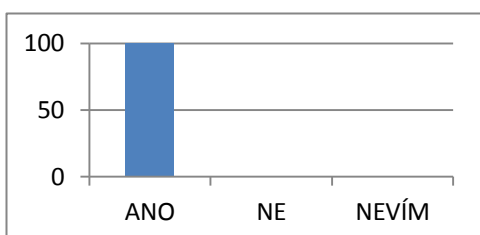

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	19	1	0	20
%	95	5	0	100

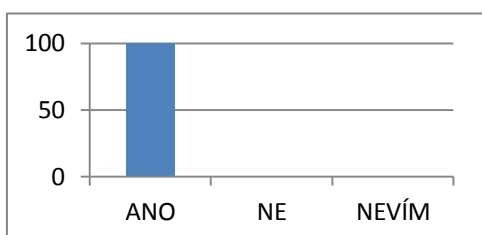

b/ HBITĚ ČÍST VŠE V MATEŘSKÉM JAZYCE

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	20	0	0	20
%	100	0	0	100

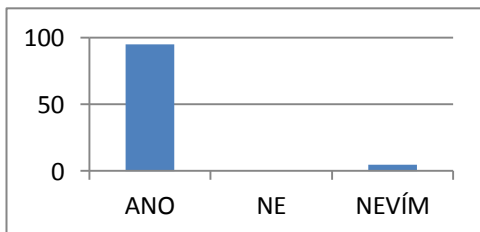

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	20	0	0	20
%	100	0	0	100

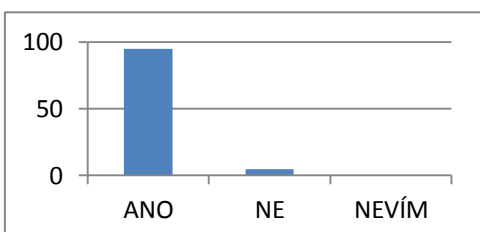

c/ UMĚT POČÍTAT PÍSEMNĚ I POČITADLEM DLE POTŘEBY

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	19	0	1	20
%	95	0	5	100

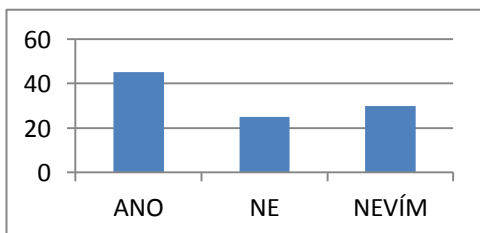

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	19	1	0	20
%	95	5	0	100

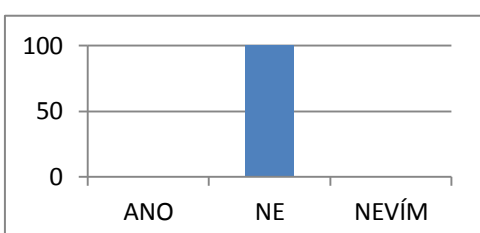

d/ UČIT SE NAZPAMĚŤ VĚTŠINĚ ŽALMŮ A SVATÝM PÍSNÍM

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	9	5	6	20
%	45	25	30	100

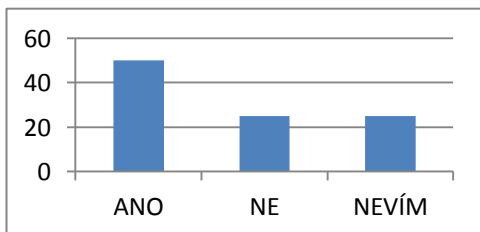

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	0	20	0	20
%	0	100	0	100

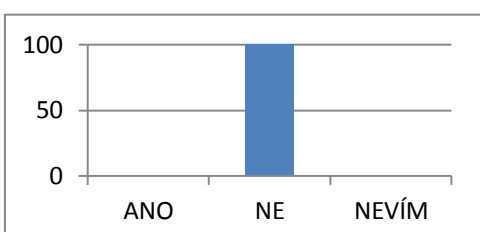

e/ ZNÁT ZPAMĚTI HLAVNÍ VÝROKY CELÉHO PÍSMÁ SVATÉHO

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	10	5	5	20
%	50	25	25	100

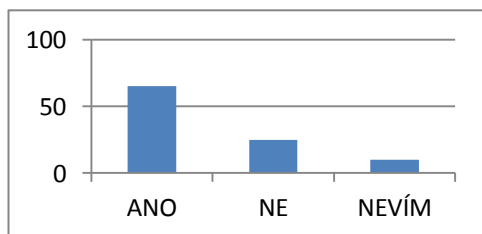

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	0	20	0	20
%	0	100	0	100

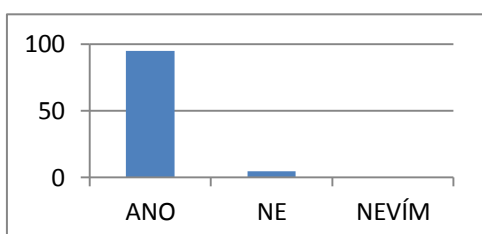

f/ POZNÁVAT MĚSTA, HORY, ŘEKY SVÉ VLASTI

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	13	5	2	20
%	65	25	10	100

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	19	1	0	20
%	95	5	0	100

Požadavky Komenského na cvičení dětí v období školy obecné v konkrétních dovednostech a požadavky současné ZŠ:

V požadavcích na dovednosti dětí se Komenský a současná ZŠ takřka neliší, rozdílné výsledky vykazují dotazníky pouze (a předvídatelně) v oblasti náboženské.

a) čitelné psaní jako předstupeň psaní rychlého a gramaticky správného, hbité čtení v mateřském jazyce, dovednost počítání a dovednost poznávat města, hory a řeky své vlasti – to vše v takřka plné míře požaduje jak Komenský, tak i současná MŠ; obvykle se neliší ani odhad respondentů na podobné požadavky u Komenského – s jedinou výjimkou: pouze 65% dotazovaných předpokládalo výše zmíněné požadavky zeměpisného rázu i u Komenského

b) požadavky Komenského a současné školy se značně liší v oblasti dovedností pamětného zvládnutí žalmů a svatých písní a pamětného zvládnutí hlavních výroků písma svatého; překvapivým se zde může zdát odhad části respondentů, kteří tento požadavek u Komenského nepředpokládali (25% v obou oblastech)

Závěr:

Podobné požadavky Komenského a současné ZŠ (s výjimkou dobově podmíněných náboženských záležitostí) svědčí o nadčasovém Komenského myšlení v oblasti požadavku znalosti trivia.

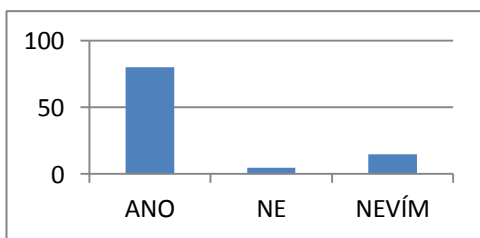
Položka č. 8 (SŠ):

Požadoval podle Vašeho názoru Komenský, aby děti byly v období školy latinské cvičeny v těchto dovednostech?

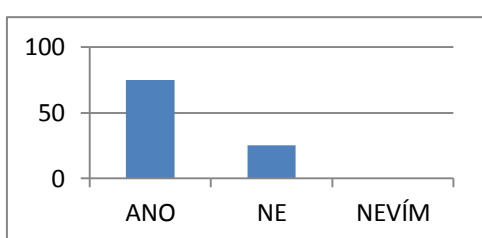
Obsahuje program Vaší SŠ cvičení dětí v těchto dovednostech?

a/ VYJADŘOVAT JAZYKOVÉ VZTAHY JAZYKEM SVĚTOVÝM A MATEŘSKÝM

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	16	1	3	20
%	80	5	15	100

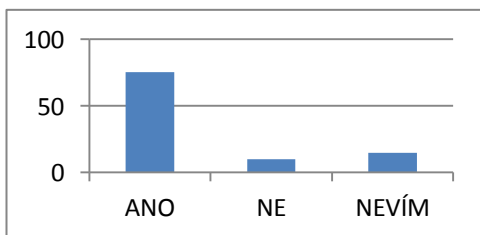

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	15	5	0	20
%	75	25	0	100

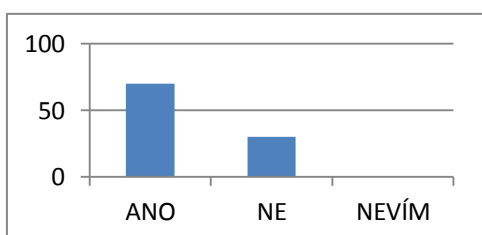

b/ SCHOPNĚ MLUVIT O KTERÉKOLI DANÉ LÁTCE

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	15	2	3	20
%	75	10	15	100

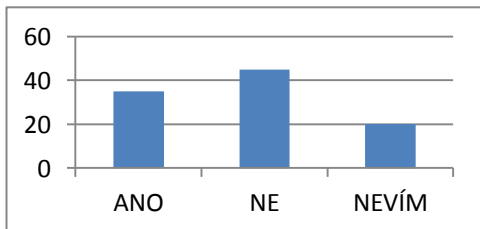

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	14	6	0	20
%	70	30	0	100

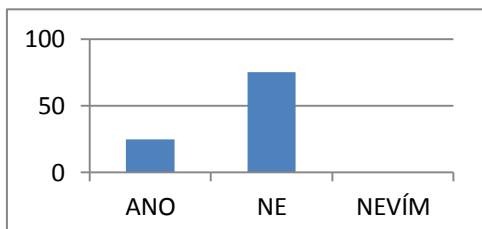

c/ BÝT PRAKTICKÝMI I TEORETICKÝMI HUDEBNÍKY

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	7	9	4	20
%	35	45	20	100

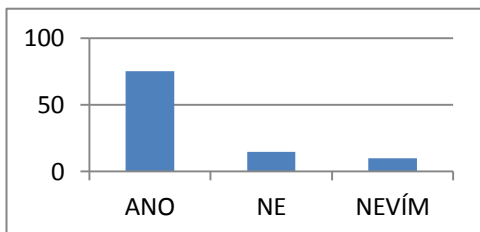

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	5	15	0	20
%	25	75	0	100

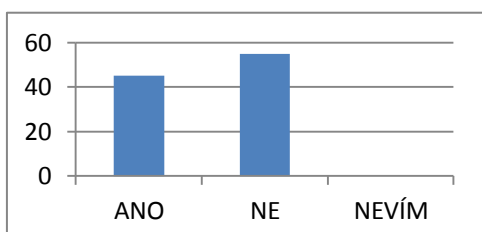

d/ ZNALOST ROZDÍLU ŽIVOČICHŮ, SÍLY ROSTLIN A KOVŮ

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	15	3	2	20
%	75	15	10	100

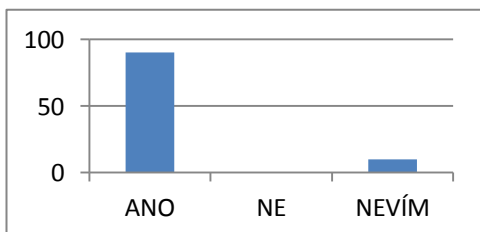

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	9	11	0	20
%	45	55	0	100

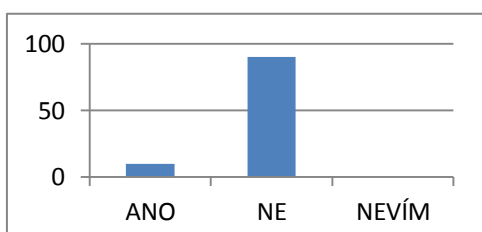

e/ ZNÁT ZÁKLADY SVÉ VÍRY

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	18	0	2	20
%	90	0	10	100

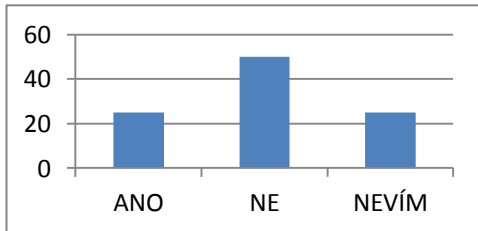

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	2	18	0	20
%	10	90	0	100

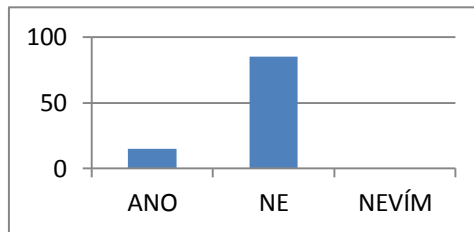

f/ ZNÁT ZPAMĚTI MAPU SVĚTA

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	5	10	5	20
%	25	50	25	100

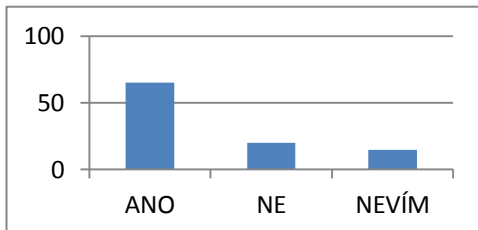

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	3	17	0	20
%	15	85	0	100

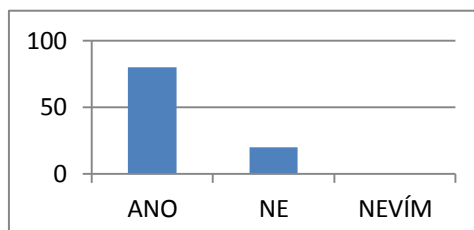

g/ ZNÁT CHRONOLOGICKÝ VÝVOJ LIDSKÉ SPOLEČNOSTI

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	13	4	3	20
%	65	20	15	100

	ANO	NE	NEVÍM	Celkem
Frekvence	16	4	0	20
%	80	20	0	100

Požadavky Komenského na cvičení dětí v období školy latinské v konkrétních dovednostech a požadavky současné SŠ:

Některá zjištění v této části dotazníku jsou očekávatelná, některá poněkud překvapivá:

a) v souladu s tehdejší a nynější realitou je očekávání Komenského požadavku na znalost základů víry (90%) v protikladu se současnými požadavky SŠ (pouze 10%)

b) respondenti vesměs očekávali požadavek Komenského na dovednost vyjadřovat jazykové vztahy jazykem světovým a mateřským i dovednost schopně mluvit o kterékoli dané látce (i když jen na úrovni 80%, resp. 75%); podobné procento se objevuje u požadavků současné SŠ; trochu překvapivě to však není požadavkem 25, resp. 30% z nich

c) poněkud překvapivé výsledky přinesla otázka na požadavek být praktickými i teoretickými hudebníky či na znalosti rozdílů živočichů, síly rostlin a kovů – odhad respondentů na požadavek Komenského byl pouze 35, resp. 75% (přičemž Komenský je plně předpokládal) a ještě propastnější je rozdíl mezi 100% požadavkem Komenského a požadavkem pouze u 25% SŠ v oblasti hudebních dovedností a 45% SŠ v oblasti dovedností přírodovědných

d) možná poslednímu vývoji v oblasti mobilních navigačních zařízení odpovídá pouze 15% požadavek současných SŠ na paměťovou znalost mapy světa (oproti 100% požadavku Komenského; zde respondenti ze SŠ odhalovali Komenského požadavek jen z 25%)

e) naopak trvalým tendencím českého školství odpovídá požadavek 80% středoškolských respondentů na znalost chronologického vývoje lidské společnosti (odhad Komenského požadavku je 65%, přičemž Komenský jej ve skutečnosti předpokládal plně)

Závěr:

V porovnání pojetí školy latinské a požadavků současné SŠ se jeví více rozdílů než u nižších stupňů vzdělávání, největším překvapením byly nízké požadavky SŠ v oblasti hudebních a přírodovědných dovedností a částečně také v oblasti schopností vyjadřovat se jazykem světovým a mateřským a schopnosti mluvit o kterékoli dané látce.

Položka č. 9: „Které z těchto typů metod užíváte při práci s dětmi v MŠ?“ - MŠ

a/ pojmenování věcí a činností

b/ kladení otázek s cílem ověřit zapamatování (Co je to?)

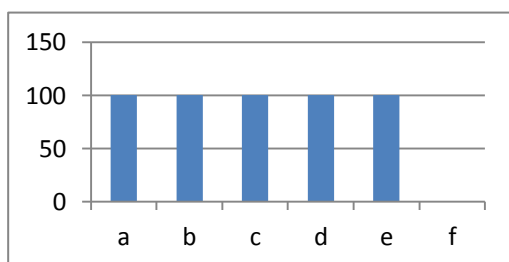
c/ kladení otázek s cílem ověřit porozumění (Na co to je?)

d/ názornost (předvádění věcí a činností přímo nebo modelově, nikoli jen verbálně)

e/ "normální" výslovnost dospělých (ne dětské šišláni) jako vzor pro správné výslovnostní návyky dětí

f/ udržování kázně tělesnými tresty ("metlou" v Komenského či "rákoskou" v modernějším pojetí)

	a	b	c	d	e	f	Celkem
Frekvence	20	20	20	20	20	0	20
%	100	100	100	100	100	0	100

Metody užívané při práci s dětmi v MŠ:

K dotazování byly vybrány některé z metod navrhovaných Komenským. Na MŠ našich respondentů užívají při práci s dětmi všechny dotazované metody s výjimkou udržování kázně tělesnými tresty, kterou nepoužívá žádná z nich.

Položka č. 9: „Kterých z vyučovacích prostředků a postupů navržených Komenským se držíte ve vaší ZŠ?“ - ZŠ

a/ pro každý ročník je určena vlastní učebnice

b/ učebnice jednotlivých ročníků se neliší tolik obsahem, jako spíše formou (pro nižší ročníky snadnější, pro vyšší ročníky náročnější, s novým pohledem na tytéž záležitosti)

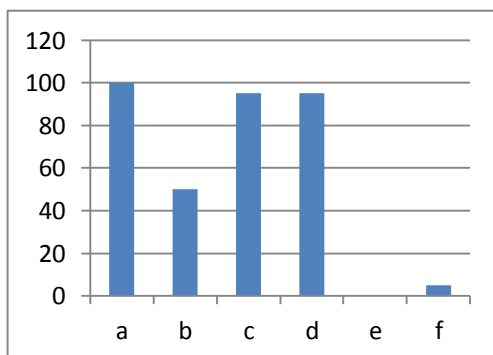
c/ výuka v jednotlivých ročnících je přiměřená schopnostem věku

d/ učebnice jsou zpracovány motivačně (motivující nadpisy, srozumitelné odborné termíny v mateřském jazyce)

e/ vyučování pouze 4 hodiny denně

f/ žáci opisují učebnice za účelem cvičení v krasopise a za účelem vtisknutí do paměti

	a	b	c	d	e	f	Celkem
Frekvence	20	10	19	19	0	1	20
%	100	50	95	95	0	5	100

Vyučovací prostředky a postupy používané v ZŠ:

Z vybraných postupů navržených Komenským jsou některé v dotazovaných ZŠ používány zcela nebo takřka ve všech, některé částečně a některé velmi málo nebo vůbec:

a) ve všech dotazovaných ZŠ (100%) používají pro každý ročník vlastní (jinou) učebnici

b) na takřka všech ZŠ vidí respondenti výuku přiměřenou schopnostem věku a používají motivačně zpracované učebnice (95%)

- c) jen na polovině dotazovaných škol mají učebnice jednotlivých ročníků stejný obsah, ale vyšší náročnost (50%)
- d) pouze na 1 ze škol je používána metoda opisování učebnice (5%)
- e) žádná ze škol nepraktikuje výuku pouze 4 hodiny denně

Závěr:

Komenským navržený systém speciálních učebnic pro jednotlivé ročníky, navíc učebnic zpracovaných motivačně a výuka přiměřená schopnostem věku přetrvala do dnešních dob. Otázkou je další vývoj, zvl. vývoj v oblasti digitálních učebních materiálů, zda tedy nepůjde spíše o materiály tematicky zaměřené, které budou ve výuce používány podle pokročilosti jednotlivých tříd nebo individuálních žáků. K vývoji tímto směrem může vést diverzifikace postupů ve výuce daná možností škol posílit např. časovou dotaci vybraných předmětů, byť omezená danými očekávanými výstupy v RVP.

Cyklické rozvíjení téhož učiva s postupnou vyšší náročností není současnými učiteli přijímána zcela. Tento stav může souviset s daleko větším spektrem a hloubkou lidského poznání než v dobách Komenského, kterou vzdělavatelé považovali za potřebné do škol zavést.

S tím také může souviset časově daleko náročnější vyučování v dnešních ZŠ, představy Komenského o 4 hodinách denně jsou za dnešního stavu nerealistické. Otázkou je, zda situace v dnešním školském systému, kdy např. ve vyšších ročnících 2. stupně ZŠ mají žáci minimálně 6 hodin denně a je ještě vyžadována domácí příprava, je ideální, zda kvantita neupozaduje kvalitu vzdělávacího obsahu.

Položka č. 9: „Kterých z vyučovacích prostředků a postupů navržených Komenským se držíte ve vaší SŠ?“ - SŠ

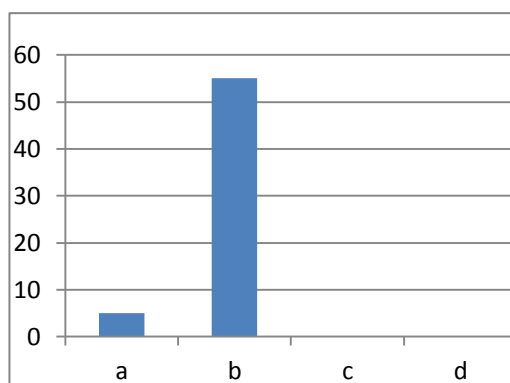
a/ každý ročník je zaměřen na jeden konkrétní obor (u Komenského 1. roč. GRAMATIKA, 2. roč. FYSIKA, 3. roč. MATEMATIKA, 4. roč. ETHIKA, 5. roč. DIALEKTIKA, 6. roč. RÉTORIKA)

b/ výuka dějepisu ve všech ročnících

c/ výuka dějin nikoli chronologicky, ale tematicky (např. dějiny přírodních věcí, dějiny lidských prací, ...)

d/ vyučování pouze 4 hodiny denně

	a	b	c	d	Celkem
Frekvence	1	11	0	0	20
%	5	55	0	0	100

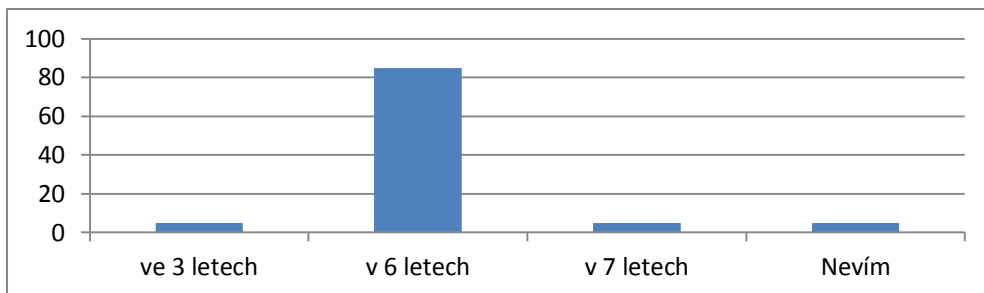

Vyučovací prostředky a postupy používané v SŠ:

Z vybraných postupů Komenského ve škole latinské se současné SŠ (a to ještě jen některé – v našem dotazování 55%) drží výuky dějepisu ve všech ročnících. Všechny další postupy – ročníkové zaměření na jeden konkrétní obor, tematická výuka dějin a vyučování pouze 4 hodiny denně – se na současných SŠ nepraktikují vůbec.

Položka č. 10: „V kolika letech doporučuje Komenský přechod ze školy mateřské do systematického (institucionálního) školního vzdělávání?“ – MŠ

	ve 3 letech	v 6 letech	v 7 letech	Nevím	Celkem
Odpovědi	1	17	1	1	20
%	5	85	5	5	100

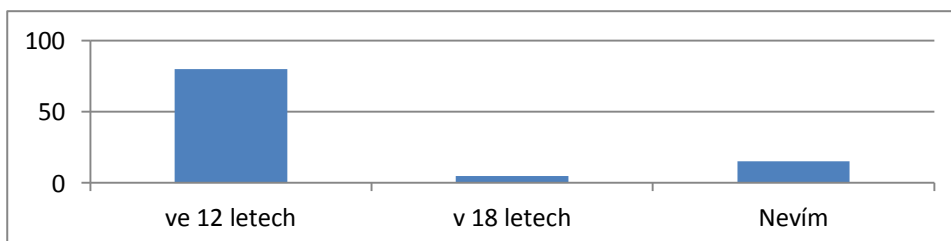

Doporučení Komenského k přechodu ze školy mateřské do institucionálního školního vzdělávání:

Respondenti z MŠ v 85% správně konstatovali, že Komenský doporučoval přechod do vzdělávací instituce ze školy mateřské ve věku 6 let.

Položka č. 10: „V kolika letech doporučuje Komenský přechod ze školy obecné do školy latinské?“ – ZŠ

	ve 12 letech	v 18 letech	Nevím	Celkem
Odpovědi	16	1	3	20
%	80	5	15	100

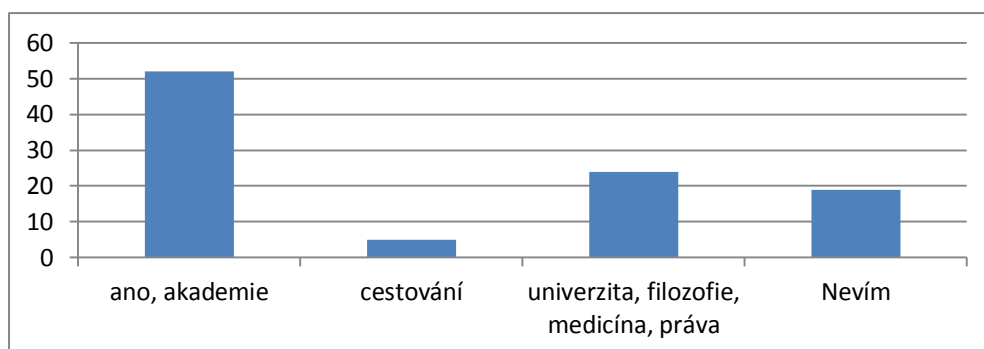

Doporučení Komenského k přechodu ze školy obecné do školy latinské:

Rovněž respondenti ze ZŠ správně (z 80%) zodpověděli, že Komenský přesun do školy latinské doporučuje ve věku 12 let.

Položka č. 10: „Navrhuje Komenský nějaký další (vyšší) stupeň vzdělávání po absolvování školy latinské? Který?“ – SŠ

	ano, akademie	cestování	univerzita, filozofie, medicína, práva	Nevím	Celkem
Odpovědi	11	1	5	4	21
%	52	5	24	19	100

Návrh Komenského na další (vyšší) stupeň vzdělávání po absolvování školy latinské:

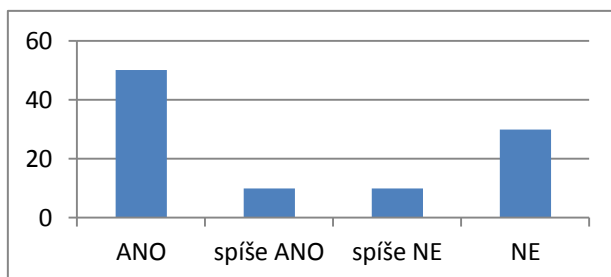
Celkově je odpověď správná u 76 % respondentů (někteří další stupeň označili i Komenského názvem „akademie“, další – 24 % - použili jiné termíny – univerzita, filozofie, medicína, práva). U 5 % respondentů se objevilo i cestování, které však Komenský doporučuje až jako stupeň následný.

Závěr:

U všech tří druhů otázek se ukázalo dobré povědomí českých učitelů o časovém rozvržení Komenským navržených vzdělávacích stupňů.

Položka č. 11: „Souhlasil by podle Vašeho názoru Komenský s možností odkladu začátku povinné školní docházky podle individuálního zrání dítěte?“ - MŠ

	ANO	spíše ANO	spíše NE	NE	Celkem
Odpovědi	10	2	2	6	20
%	50	10	10	30	100

Doporučení Komenského k možnosti odkladu začátku povinné školní docházky podle individuálního zrání dítěte:

Otázka byla pokládána pouze učitelům MŠ.

Mírně převažovaly odpovědi v kladném smyslu (50% ANO, 10% SPÍŠE ANO), odpovědi v záporném smyslu byly v hodnotách 30% (NE) a 10% (SPÍŠE NE).

Celkový ráz odpovědí v podstatě vystihuje i Komenského názor, tedy že není nutno trvat na vstupu dítěte do školy přesně v šesti letech (Komenský uvažuje o půl roce až roce dříve či později, podle individuálního posouzení).

Závěr:

Současná praxe českého vzdělávacího systému se tedy v podstatě ke Komenského postoji přiklání, což se částečně odrazilo i v odpovědích respondentů.

V. Závěr práce

Cílem práce bylo zjistit, zda čeští učitelé mají základní povědomí o osobnosti Jana Amose Komenského a jeho myšlenkách. Z cíle práce jsme vyšli při formulování tří základních hypotéz.

Hypotéza 1: Myšlenky J. A. Komenského jsou z větší části na českých školách stále uplatňovány, zvl. ty, které nejsou dobově determinované. Budou se tedy vyskytovat jak ve školní praxi, tak ve školních dokumentech, učitelé je budou znát, s většinou z nich se budou ztotožňovat.

Při interpretaci výsledků našeho výzkumu musíme mít na paměti, že nešlo o ověřování praktického uplatňování myšlenek Komenského v přímé výuce, nýbrž (s výjimkou závěrů České školní inspekce, která vycházela z uskutečněných hospitací) o názory českých učitelů na Jana Amose Komenského.

Až překvapivý je názor poměrně velké části respondentů, že myšlenky Jana Amose Komenského jsou uplatňovány všechny, většina nebo všechny kromě náboženství, což odpovídá naší hypotéze, že budou uplatňovány myšlenky, které nejsou dobově determinované. Dovedli jsme, že situace může být ovlivněna nízkou religiozitou občanů ČR.

Uplatňování většiny Komenského myšlenek je podporováno celkově dobrou znalostí jeho děl ze strany českých učitelů jak mateřských, tak základních i středních škol. Předpokladem jejich reálného uplatňování je jejich ukotvení ve školních dokumentech, které náš výzkum také prokázal (nejčastěji se námi sledované a respondentům předložené myšlenky Jana Amose Komenského objevovaly ve školních vzdělávacích programech, a následně též ve školních řádech, méně již v jiné školské dokumentaci).

Jako myšlenka nejčastěji zmíněná respondenty (po souhlasu se všemi nebo většinou) se objevila myšlenka školy hrou či názornosti. Kromě skutečného reálného využívání této vyučovací metody může jít též o největší „zafixování“ této myšlenky v myslích učitelů, jak o tom svědčí výsledek první otázky (Které myšlenky Jana Amose Komenského se Vám vybavují a spojují s jeho jménem?)

Představa učitelů, že hrát si s dětmi je metoda práce s dětmi na škole, která je na počátku školní docházky vhodnou formou uvádění dítěte do školního světa, však neodpovídá Komenského představě, protože jeho pojetí hry bylo vnímáno jako relaxace, která do školy jako vážné práce, nepatří. Zdůraznění hry českými učiteli by spíše svědčilo o tom, že znají Komenského dílo „Škola hrou“, což je soubor 8 divadelních her a zaměňují tento název za metodu. (Uhlířová, 2003)

U některých jiných myšlenek/požadavků Komenského již znalost českých učitelů nebyla na tak dobré úrovni (např. povědomí o některých jeho požadavcích na zařazení konkrétního učiva do příslušných školských stupňů – viz matematické či hudební dovednosti).

V poslední části naší první hypotézy jsme předpokládali, že se čeští učitelé budou s většinou myšlenek Komenského ztotožňovat. Malé množství konkrétních vyřčených neztotožňovaných myšlenek (na rozdíl od poměrně rozsáhlého množství vybavovaných či uplatňovaných myšlenek) svědčí o tom, že opravdu není mnoho idejí Jana Amose Komenského, se kterými se čeští učitelé neztotožňují (více než třetina se vyslovila, že o žádné neví nebo že žádná taková neexistuje). Navíc ty tři, které byly zmíněny, jsou dle našeho názoru dobově nebo společensky poplatné (znalost víry, tělesné tresty, dítě až do 6 let v péči matky). Je však pravdou, že učitelé zdůraznili, že většina myšlenek Komenského je v praxi současných škol dost živá. Protože však nspecifikovali Komenského myšlenky, nemůžeme si být jisti, že tomu tak je. Můžeme říci, že myšlenky se skutečně v české škole objevují a tím se hypotéza v této oblasti potvrzuje.

Hypotéza 2: Čeští učitelé budou dobře obeznámeni s faktografickými údaji Komenského života, zvl. budou znát jeho osobní data (i v souvislosti s nově stanoveným 28. březnem jako významným dnem České republiky).

Výzkum potvrdil vysoké povědomí českých učitelů, zvl. základních a středních škol, o pravděpodobném místě narození Jana Amose Komenského, rozvrstvení jejich odpovědí odpovídá i názorům odborníků. U některých se objevily i údaje, které byly již překonány (místo narození Strážnice). Jako překvapivá se jeví neznalost 27% učitelů MŠ. Obdobně čeští učitelé ze zkoumaného vzorku z velké většiny prokázali znalost dalšího z faktografických údajů Jana Amose Komenského, tj. data jeho narození. I tak je zážející, že několik z učitelů

touto znalostí nedisponovalo (8 z 60 respondentů). Přesto však je potěšitelné, že 87% tuto znalost prokázalo.

Hypotéza 3: Čeští učitelé budou dobře obeznámeni s dílem J. A. Komenského, budou z velké většiny znát zásady, které Komenský stanovil pro vyučování, a budou také znát Komenským navrženou školskou soustavu.

Výsledky našeho šetření naši hypotézu potvrdily. Čeští učitelé jsou podle svých sdělení s díly Komenského, které se vztahují ke vzdělávání, seznámeni velmi dobře, navíc jmenovali řadu děl dalších. Znalost děl Informatorium školy mateřské a Velké didaktiky dosáhla vysokého procentuálního zastoupení v odpovědích respondentů. O skutečné znalosti těchto děl svědčí i velmi dobré až výborné znalosti školských stupňů, navržených Komenským (dotazník se soustředil na délku výuky v jednotlivých stupních).

Znalosti českých učitelů o konkrétních obsahových výstupech v jednotlivých stupních lze podle našeho názoru také hodnotit na vysoké úrovni, většinově respondenti odpovídali správně. Nedosažení vyšších procent správných odpovědí bylo možno očekávat, neboť šlo někdy až o detailní potřebu znalosti děl Jana Amose Komenského, otázky zabíhaly někdy až do poměrně značných podrobností (např. konkrétní požadavky na matematické dovednosti dětí).

Domníváme se proto, že lze konstatovat, že povědomí českých učitelů o Komenského vyučovacích zásadách a o Komenským navrženém školském systému, jak jsme stanovili v naší hypotéze, je poměrně vysoké.

VI. Seznam použité literatury, pramenů a informačních zdrojů

Literatura

BUDOVEC, V. *Vypravování o Komenském*. Praha : A. Holub, 1892. 24 s.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice : Příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno : Paido, 1996. 130 s. ISBN 80-85931-15-X

HROCH, M. a kol. *Úvod do studia dějepisu*. Praha : SPN, 1985. 304 s.

KLIKA, J. *O slavném Čechu Komenském*. Praha : Knihotiskárny-Litografie V. Neuberta na Smíchově, 1892. 40 s.

KLÍMA, J. V. *Jan Amos Komenský*. Praha : L. J. Peroutka, 1947. 246 s.

KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika velká*. Brno : Komenium, 1948. 252 s.

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Kalich, 1992. 140 s. ISBN 82-7017-492-7

KOMENSKÝ, J. A. *Vševýchova. Obecná porada o nápravě věcí lidských. 3. sv.* Praha : Svoboda, 1992.

KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu : metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. Praha : Portál, 2003. 228 s. ISBN 80-7178-695-0

KUMPERA, J. *Jan Amos Komenský - Poutník na rozhraní věků*. Ostrava : Amosium servis a Svoboda, 1992. 372 s. ISBN 80-85498-03-0

MOLNÁR, A., REJCHRTOVÁ, N. *Jan Amos Komenský: O sobě*. Praha : Klub čtenářů, 1987. 379 s.

NOVÁK, J. V. *Jan Amos Komenský, jeho život a spisy*. Praha : Dědictví Komenského, 1932. 726 s.

OPATŘIL, S. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. Praha : SPN, 1988. 206 s.

PALACKÝ, F. *Život Jana Amosa Komenského*. In KOMENSKÝ, J. A. (Ed.). *Písně Jana Amosa Komenského*. Staňkov : Zázvorka, 1920. 62 s.

ŠTECH, K. *Rodiště a mládí J. A. Komenského*. In TOŽIČKA, B. (Ed.). *J. A. Komenský : promluvy, recitace, sentence a zpěvy k oslavám Komenského*. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1920. 69 s.

UHLÍŘOVÁ, J. *Komenského pojetí dětství*. In MIŠURCOVÁ, V. (Ed.). *Odkaz Komenského a předškolní výchova*. Praha : Univerzita Karlova, Komenského institut pro vzdělávání, 1992. s. 31 – 35. ISBN 80-85365-16-2

UHLÍŘOVÁ, J. *Role hry v Komenského pedagogické koncepci*. Praha : UK PedF, 2003. 59 s. ISBN 80-7290-107-9

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ v Praze (2006a). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ v Praze (2006b). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 92 s. ISBN 80-87000-02-1

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ v Praze. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Praha : Řízení školy, 2012. 104 s.

Elektronické zdroje

BROTÁNKOVÁ, H. Religiozita v České republice v církevních statistikách. *Teologické texty* [online]. 2004, č. 5 [citováno 9. března 2014]. Dostupné na WWW:

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Religiozita-v-Ceske-republice-v-cirkevnich-statistikach.html>

SLADKOVSKÁ K., ŠMÍDOVÁ T. *Podpora vícejazyčnosti v Evropě* [online]. Praha : MŠMT, 2010 [citováno 9. března 2014]. Dostupné na WWW:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/podpora-vicejazycnosti-v-evrope>

Statistická ročenka školství 2012/2013 - výkonové ukazatele [online]. Praha : ÚIV, 2013 [citováno 9. března 2014]. Dostupné na WWW: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

Výroční zpráva za školní rok 2012/2013 [online]. Praha : Česká školní inspekce, 2013 [citováno 9. března 2014]. Dostupné na WWW:

<http://www.csicr.cz/getattachment/dbb46d47-e52b-49ba-915f-b47cdb82cae4>

VII. Přílohy

Seznam příloh

1. Příloha č. 1: Dotazník pro učitele MŠ

1A – Příklad vhodně vyplněného dotazníku I

1B – Příklad nevhodně vyplněného dotazníku IV

2. Příloha č. 2: Dotazník pro učitele ZŠ

2A – Příklad vhodně vyplněného dotazníku VII

2B – Příklad nevhodně vyplněného dotazníku XI

3. Příloha č. 3: Dotazník pro učitele SŠ

3A – Příklad vhodně vyplněného dotazníku XV

3B – Příklad nevhodně vyplněného dotazníku XVIII